

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

ШАДРІНА СВІТЛАНА СЕРГІЇВНА

Допускається до захисту:
завідувач кафедри менеджменту
та поведінкової економіки, д.е.н.,
професор

_____ Дороніна О.А.
« _____ » _____ 2021 р.

**ПРОБЛЕМИ ЗОВНІШНЬОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ ТА НАПРЯМИ ЇХ
ВИРІШЕННЯ**

Спеціальність 051 Економіка
ОП «Управління персоналом та економіка праці»

Кваліфікаційна (магістерська) робота

Науковий керівник:
Якімова Н.С., доцент кафедри
менеджменту та поведінкової
економіки, д.е.н., доцент

(підпис)

Оцінка: _____ / _____ / _____
(бали/за шкалою ЄКТС/за національною шкалою)

Голова ЕК: _____
(підпис)

Вінниця 2021

АНОТАЦІЯ

Шадріна С. С. Проблеми зовнішньої трудової міграції та напрями їх вирішення. Спеціальність 051 Економіка. Освітня програма «Управління персоналом та економіка праці». Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, 2021.

У кваліфікаційній роботі досліджено сутність, причини та види трудової міграції. Визначено інструменти регулювання трудової міграції. Обґрунтовано особливості моделей міграційної політики. Проаналізовано сучасні тенденції зовнішньої трудової міграції населення України. Проведено вимірювання економічних та соціальних втрат від зовнішньої трудової міграції. Виявлено перспективні оцінки міграційної ситуації в Україні. Обґрунтовано механізм регулювання зовнішньої трудової міграції в Україні. Визначено рекомендації щодо удосконалення державної міграційної політики країни.

Основним науковим результатом дослідження є розроблена концепція формування трудової міграції з України до інших країн світу. Викладені підходи і результати спрямовані на вдосконалення теорії зовнішньої і внутрішньої міграції в сучасних умовах, дослідження основних передумов формування сучасної міграційної ситуації в Україні та інших країнах, виявлення чинників, що впливають на територіальну неоднорідність міграційних процесів в регіонах, на реалізацію ефективних рішень проблем, що виникли через поширення міграційних процесів в Україні. Знання законів міграції дозволяє спрогнозувати ефективні стратегічні напрямки розвитку економіки будь-якої держави. Стратегія визначає пріоритети державної політики, які скоординовані з умовами нових ринків працевлаштування, створює соціально-економічний і правовий захист працюючих мігрантів, сприяє формуванню якісної професійної підготовки працюючих мігрантів.

Ключові слова: міграція, трудова міграція, зовнішня трудова міграція, працевлаштування мігрантів, міграційна політика.

91 с., 1 табл., 34 рис., 4 дод., 50 джерел.

SUMMARY

Shadrina S.S. Problems of external labor migration and directions of their solution. Specialty 051 Economics. Educational program «Personnel Management and Labor Economics». Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, 2021.

In the qualification work, the essence, causes and types of labor migration are investigated. The tools for regulating labor migration have been identified. The features of the models of migration policy have been substantiated. Analyzed the current trends in external labor migration of the population of Ukraine. The measurement of economic and social losses from external labor migration has been carried out. Identified prospective assessments of the migration situation in Ukraine. The mechanism for regulating external labor migration in Ukraine has been substantiated. Recommendations for improving the state migration policy of the country have been identified.

The main scientific result of the study is the developed concept of the formation of labor migration from Ukraine to other countries of the world. The outlined approaches and results are aimed at improving the theory of external and internal migration in modern conditions, considering the main prerequisites for the formation of the modern migration situation in Ukraine and other countries, identifying factors affecting the territorial heterogeneity of migration processes in the regions, at implementing effective solutions to the problems of migration processes that have arisen in Ukraine. Knowledge of the laws of migration makes it possible to predict effective strategic directions for the development of the country's economy in any state. The strategy determines the priorities of state policy, coordinated with the conditions of new employment markets, creates socio-economic and legal protection of migrant workers, and contributes to the formation of high-quality professional training of migrant workers.

Keywords: migration, labor migration, external labor migration, employment of migrants, migration policy.

91 p., 1 tabl., 34 fig., 4 applications, bibliography: 50 items.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ	9
1.1 Сутність, причини та види трудової міграції	9
1.2 Інструменти регулювання трудової міграції	15
1.3 Особливості моделей міграційної політики.....	22
Висновки до розділу 1	26
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ ТА НАСЛІДКІВ ЗОВНІШНЬОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ В УКРАЇНІ	28
2.1 Сучасні тенденції зовнішньої трудової міграції населення України	28
2.2 Вимірювання економічних та соціальних втрат від зовнішньої трудової міграції.....	35
2.3 Перспективні оцінки міграційної ситуації в Україні	48
Висновки до розділу 2	54
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМИ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ ЗОВНІШНЬОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ.....	56
3.1 Механізм регулювання зовнішньої трудової міграції в Україні	56
3.2 Рекомендації щодо удосконалення державної міграційної політики країни	66
Висновки до розділу 3	72
ВИСНОВКИ	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	79
ДОДАТКИ	84

ВСТУП

Актуальність теми. Внаслідок розвитку в Україні трудової міграції найбільш важливими і принциповими є процеси в сфері зайнятості та ринку праці. В українському суспільстві, як і в більшості країн світу з розвиненою ринковою економікою, ситуація в сфері зайнятості населення розвивається в умовах кількісного дисбалансу і структурних диспропорцій між попитом на робочу силу та її пропозицією. У регіонах і галузях склад робочої сили не в повній мірі відповідає структурі робочих місць. В Україні ситуація в сфері зайнятості населення розвивається в умовах територіальних, галузевих і професійно-кваліфікаційних диспропорцій попиту та пропозиції на ринку праці. Існуюча нестача української робочої сили, досить велике число вакантних робочих місць і одночасно значна кількість безробітних, чия професійна підготовка не відповідає вимогам роботодавців, створюють передумови для незбалансованості ринку праці.

Зовнішня трудова міграція стає важливим каталізатором демографічних процесів, що тісно пов'язане з рухом на ринку праці. Це впливає на формулювання завдань при розробці соціально-економічних стратегій України, реалізація яких неможлива, якщо не враховувати наступний факт: далеко не всі території є центрами міграційного тяжіння, а присутність мігрантів в просторі міста не завжди оцінюється однозначно позитивно. Сьогодні не вирішеними залишаються проблеми адаптації зовнішніх трудових мігрантів у новому для них соціально-економічному просторі міста. Приїжджому досить складно усвідомити цінності та культуру приймаючої спільноти, свої права і обов'язки, а, отже, реалізувати економічні інтереси, що призводить до зниження міграційного приросту. Тому тема обґрунтування проблем та напрямів вирішення наслідків зовнішньої трудової міграції в Україні потребують подальшого дослідження.

Дослідженню проблем міграції населення в цілому і зовнішньої трудової міграції, зокрема, присвячено чималу кількість опублікованих робіт

вітчизняних і зарубіжних вчених, які є фахівцями в області різних наук, пов'язаних з даною проблематикою.

У формування загальної теорії народонаселення в її зв'язку з міграцією, зайнятістю, відтворенням і розподілом трудових ресурсів, мобільністю і функціонуванням робочої сили на ринку праці великий внесок внесли такі вчені, як: Бербенець О. В., Блудова Т. В., Бошицький Ю. Л., Бублій М. П., Гайдучий А. П., Гоголь Г. П., Корнієнко О. О. та ін. Основи загальної теорії міграції населення в її різних аспектах заклали такі автори як: Горбачова І. В., Гуменюк Ю. П., Дубов Д. В., Зв'язная Т. М., Ільченко С. А., Ковальова М. В., Комірна В. В., Прокопчук О. А., Чуприна О. О. та ін. Теоретико-методологічною базою проведеного дослідження виступають також відомі праці вітчизняних авторів, міждисциплінарні за характером. Проблеми міграції в методологічному контексті розглядаються в роботах таких вчених, як: Кормич Б. А., Корнієнко О. О., Кохановська О. В., Крайнев П. П., Литвинчук І. Л., Марков І. Г., Селешук Г. І. та ін. Сучасним проблемам трудової міграції з понятійним, класифікаційними, факторними, регуляційними підходами до їх вирішення присвячені публікації таких дослідників як: Палінчак М. М., Палінчак В. М., Пивоваров В. В., Петраш К. В., П'ятковська О. Р., Риндзак О. Т., Смутчак З. В., Цевух Ю. О., Ярошевська Т. В., Яценко О. М. та ін.

Аналіз опублікованих наукових робіт в області теорії і практики регулювання міграції населення і окремих її напрямків свідчить про широке науковий інтерес до даної проблематики в Україні та за кордоном, а також про чималий накопичений досвід управління процесами зовнішньої трудової міграції. Незважаючи на це, в даній проблемній області залишається безліч невирішених питань як теоретичного, так і практичного плану.

Мета та завдання дослідження. Метою роботи є дослідження проблем зовнішньої трудової міграції та розробка напрямів їх вирішення.

Задля реалізації мети роботи необхідним є виконання таких **завдань**:

- дослідити сутність, причини та види трудової міграції;
- визначити інструменти регулювання трудової міграції;

- обґрунтувати особливості моделей міграційної політики;
- проаналізувати сучасні тенденції зовнішньої трудової міграції населення України;
- провести вимірювання економічних та соціальних втрат від зовнішньої трудової міграції;
- виявити перспективні оцінки міграційної ситуації в Україні;
- обґрунтувати механізм регулювання зовнішньої трудової міграції в Україні;
- визначити рекомендації щодо удосконалення державної міграційної політики країни.

Об’єктом дослідження є напрями та механізми регулювання зовнішньої трудової міграції.

Предметом дослідження є теоретичні, науково-методичні та практичні аспекти дослідження проблем зовнішньої трудової міграції та напрямів їх вирішення.

Методи дослідження. При написанні роботи використано такі методи наукового дослідження: узагальнення – при зборі теоретично-практичного матеріалу; порівняльного аналізу – при дослідженні показників зовнішніх трудових процесів в Україні та світі; математичного моделювання – при визначенні обсягів зовнішньої трудової міграції; групування – для виявлення груп основних країн-призначення мігрантів; метод індукції – встановлення принципів міграційних процесів на основі фактів та явищ; спостереження – як спосіб пізнання об’єктивного світу на основі безпосереднього сприйняття впливу міграційних процесів на ринок праці країни; факторного та логічного аналізу – при ідентифікації проблем міграції; графічно-аналітичний метод – для наочної ілюстрації досліджуваних економічних явищ та процесів за допомогою рисунків та діаграм.

Інформаційну базу дослідження становлять законодавчі та нормативно-правові акти України, офіційні матеріали Державної служби статистики

України, наукові монографії та статті, матеріали науково-практичних конференцій, періодичних видань, результати власних досліджень.

Теоретичне та практичне значення отриманих результатів полягає у виявленні проблем зовнішньої трудової міграції та окресленні напрямів їх вирішення. Основні рекомендації роботи можуть бути взяті для усунення проблем зовнішньої трудової міграції уповноваженими органами державної влади, для стимулювання зовнішньої реєміграції кваліфікованих трудових мігрантів та імміграції кваліфікованих працівників до України. Також дані з роботи можна застосувати для оцінки потенційних обсягів зовнішньої трудової міграції, можна спрогнозувати обсяги еміграції кваліфікованих кадрів з України, а також дані можуть використовуватися в навчальному процесі та наукових дослідженнях.

Апробація результатів дослідження. Результати проведеного дослідження опубліковано: Якимова Н.С., Шадріна С.С. Напрями регулювання зовнішньої трудової міграції в Україні. *Економіка та суспільство*. 2021. №30. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/649>.

Положення, що виносяться на захист. Наукова новизна отриманих результатів полягає у поглибленні теоретичних положень та розробці практичних рекомендацій щодо формування напрямів регулювання зовнішньої трудової міграції в Україні. До найбільш вагомих результатів дослідження, які визначають його наукову новизну, віднесено такі: обґрунтовано механізм регулювання зовнішньої трудової міграції в Україні; визначено рекомендації щодо удосконалення державної міграційної політики країни.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних посилань, додатків. Повний обсяг роботи – 91 сторінка друкованого тексту.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ

1.1 Сутність, причини та види трудової міграції

Впродовж останніх років причини міграції значно відрізняються від тих, що були раніше і на зараз вони перебувають, перш за все, у середовищі реалізації економічних інтересів та мотивів, таких як: виробництво, торгівля, одержання більшого доходу. Проте, також значну роль стали відігравати мотиви мігрантів нематеріального змісту, які тісно взаємопов'язані з релігією, об'єднання сімей, поверненням на батьківщину, одержанням високоякісної освіти, розвитком комунікативних здібностей [1, с. 258].

Термін «міграція» (латинське «*migratio*») багато дослідників розглядають як процеси просторової активності, переселення та переміщення людей, механічний рух трудових ресурсів, який пов'язаний з місцем проживання на постійний чи тривалий час [2, с. 53].

Розуміння проблеми, яка досліджується охоплює ряд понять: «міграція» – переміщення населення з однієї в іншу країну або всередині країни; «еміграція» – виїзд із країни певного контингенту людей; «імміграція» – в'їзд у країну певного контингенту людей; рееміграція – повернення тих, які виїхали раніше.. «Міграційні потоки» – це переміщення матеріальних та людських ресурсів, класифікованих за їх певною належністю до окремих верств населення, національного походження та віросповідання, виду і способу виробництва, каналами і напрямками відтоку чи притоку [3, с. 25]. Вони характеризуються за видом матеріальних і людських ресурсів, обсягами, напрямками, інтенсивністю прояву, часовими проміжками, частотою коливання. «Міграційний процес» – явище, яке показує потоки вибуття та прибуття людей впродовж певного періоду, та їх наслідки. Переміщення трудових мігрантів між країнами створює трудову міграцію, яка показує процес перерозподілу трудових ресурсів між різними країнами та регіонами світу і є одним з головних чинників формування

попиту та пропозиції робочої сили на інтелектуальному, національному та регіональному ринку праці [4, с. 263]. У табл. 1.1 наведено наукові підходи до формулювання трудової міграції, які є досить поширеними в літературі.

Таблиця 1.1 – Наукові підходи до формулювання поняття «трудова міграція»

Автор	Характеристика
У. Садова [5, с. 133]	Просторова активність індивіда або груп людей, спрямована на оволодіння ресурсами нових територій і пов'язана зі зміною місця проживання
О. А. Малиновська [6, с. 9]	Територіальні переміщення людей, які пов'язані з перетином певних кордонів: адміністративних чи державних
М. П. Бублій [7, с. 5]	Процес територіального переміщення робочої сили з конкретною метою працевлаштування людей на визначений термін.
М. Д. Романюк [8, с. 30]	Окремий вид міграційного потоку, який формується під впливом різних соціальних та демографічних факторів, менталітету трудових мігрантів і полягає у праві отримання матеріальної винагороди індивідуумом за реалізацію його професійної діяльності в межах регіонального та міжрегіонального рівнів, за нормами міжнародної Співпраці
Г. Марковська [9, с. 9]	Трудова міграція – складне багатоаспектне суспільно економічне явище, що передбачає мобільність працездатного населення відповідно до умов та потреб ринків праці, і активно реагує на зміни в суспільстві та вимагає ефективних дій з боку держави
В.Г.Кравченко [10, с. 376]	Трудова міграція – особливий, економічного характеру, вид міграції, який обумовлений пошуком роботи, як правило, за межами країни постійного місця проживання
А. Похлебаєва [11, с. 5]	Трудова міграція – процес переміщення трудових ресурсів з однієї країни в іншу з метою працевлаштування на більш вигідних умовах, ніж в країні перебування, що визначаються співвідношенням попиту і пропозиції на ринку праці

У вищенаведених поняттях домінує «просторова активність», «процес територіального переміщення», «економічне явище, що передбачає мобільність», «процес переміщення з метою працевлаштування», «окремих вид міграційного потоку», отже, підходи не є тотожними та ін.

Можна виділити три періоди в розвитку міграції (рис.1.1):

1. Період меркантилізму.
2. Індустріальний період.
3. Період постіндустріальної міграції.

З історичного досвіду, можна зазначити, що інтелектуальний рух населення значно впливає на розвиток як національних ринків, так і глобальних

ринків праці, знаходить своє місце у теоріях трудової міграції. Існує цілий ряд теорій інтелектуальних відносин, сформованих самостійно одна від одної щодо вивчення явища міграції на різних етапах розвитку світового господарства.

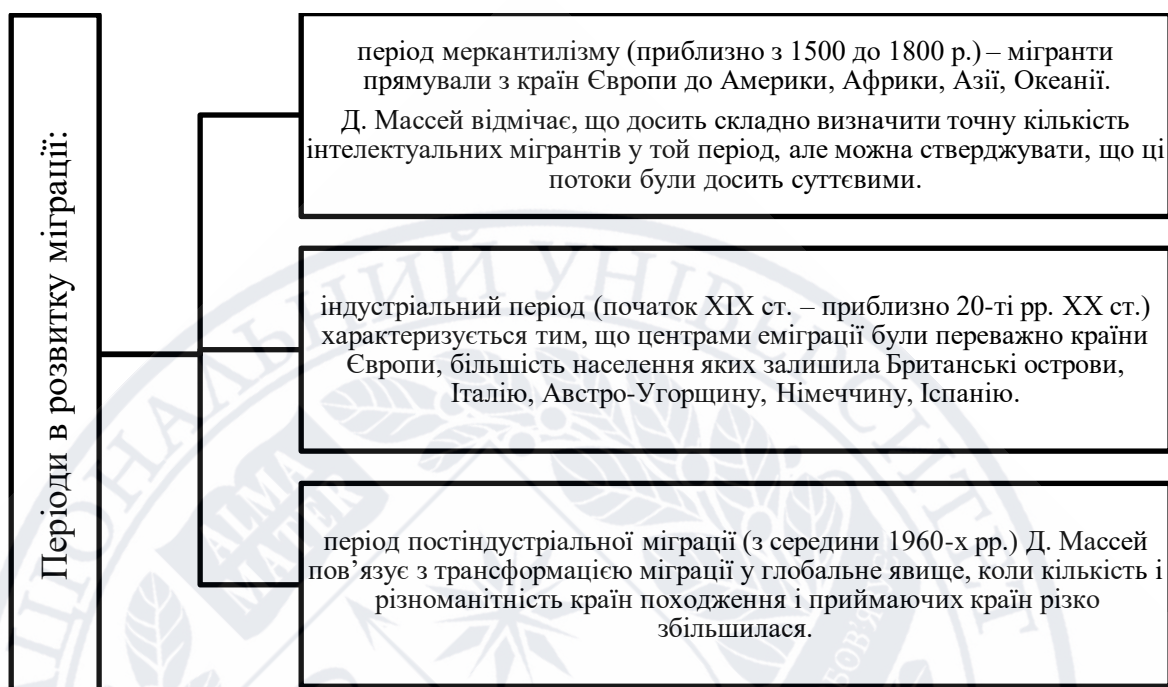

Рисунок 1.1 – Періоди в розвитку міграції

Джерело: складено автором на основі [12, с. 1].

Інформацію про міграцію країна отримує за допомогою важливого джерела - адміністративних даних, що отримані в рамках діяльності міграційних і прикордонних служб, органів внутрішніх справ та інших органів, що займаються питаннями міграції.

Адміністративна система обліку трудових мігрантів заснована на процедурах, пов'язаних з допуском іноземців на внутрішній ринок праці або, навпаки, з виїздом громадян країни на роботу за кордон (видача карток реєстрації, карт статистичного обліку, а також міграційних карток, в яких метою виїзду вказана «робота», робочих віз) [13].

Залежно від класифікаційних критеріїв, а саме: за термінами, напрямом переміщення, ступенем легальності та можливостями статистичного обліку, характером, формою реалізації, формою трудової угоди та статусом у країні призначення, виділяють види трудової міграції, які представлені на рис. 1.2.

Рисунок 1.2 – Види трудової міграції

Джерело: складено автором на основі [14, с. 51].

Серед головних ознак міграції населення можна виділити пересікання державних кордонів або меж адміністративно-територіальних одиниць – держави, області, району, міста тощо.

Серед причин масової міграції варто виділити стихійні лиха та природні катаклізми, погіршення природно-кліматичних умов, політичні, расові, релігійні переслідування, військові та збройні конфлікти, примусові депортації тощо (рис. 1.3).

Міжнародна міграція є глобальною проблемою у світі. Міжнародні рекомендації [16] в залежності від тривалості перебування в країні виділяють такі категорії громадян:

Рисунок 1.3 – Причини виникнення та поширення міграційних процесів

Джерело: [15, с. 30].

1. Візитери – люди, які їдуть на термін до трьох місяців (прикладом є туристи). Вони не вважаються мігрантами, проте з практики випливає те, що частина з них все ж таки є короткостроковими трудовими мігрантами (термін до 90 днів), наприклад, сезонні мігранти або наймання іноземних працівників для виконання певного виду короткострокових робіт.

2. Мігранти, в тому числі: короткострокові мігранти – особи, які переїжджають в країну, яка не є місцем їх постійного проживання на період не менше трьох і не більше 12 місяців; довгострокові мігранти – особи, які переїжджають в країну, яка не є місцем їх постійного проживання, на період не менше одного року (12 місяців) [17, с. 10-13].

У загальній міграції значну частину займає трудова міграція. Трудова міграція характеризується значним числом мігрантів з нерегульованим статусом чи працюючих без дозвільних документів. Маючи високу латентну складову, трудова міграція у всіх країнах світу найважче прогнозується.

Крім того, дослідити трудову міграцію (легальних і нелегальних) можна провівши перепис населення або вибіркові обстеження. Перепис населення допоможе дізнатись: про членів домогосподарства, які перебувають за кордоном (в тому числі із зазначенням причини відсутності – робота), і планованих термінів їх відсутності в місці постійного проживання; повернулися після роботи за кордоном громадян країни; іноземців, які постійно проживають і (або) тимчасово перебувають в країні з метою «робота». При цьому під трудовою міграцією розуміється тимчасове переміщення економічно активного населення з метою застосування своєї праці в іншій країні або іншому регіоні. Трудова міграція не пов'язана зі зміною постійного місця проживання, а передбачає тимчасові поїздки з метою трудової діяльності, при цьому виїзд передбачає повернення в країну постійного місця проживання [18, с. 535].

Одним з найважливіших наслідків міграції у світі є глобалізація. У більшості випадків причинами цього, зазвичай, виступають причини економічного характеру, а саме:

- 1) різний рівень економічного розвитку країн;
- 2) різниця розмірів заробітної плати у країнах світу;
- 3) нерівномірність темпів та обсягів нагромадження капіталу в окремих державах світу, що призводить до відносного перенаселення в одних країнах і дефіциту трудових ресурсів в інших;
- 4) діяльність ТНК і як наслідок – розвиток мобільності капіталу;
- 5) структурні зрушення в економіці, спричинені науково-технічним прогресом, що у свою чергу породжують структурне безробіття [19, с. 256-257].

Також варто виділити серед причин трудової міграції й інші, такі як:

- політична та економічна нестабільність;
- низький рівень розвитку системи соціального захисту населення;

- дискримінація серед працівників;
- погані умови праці;
- низький рівень життя населення;
- умови проживання;
- можливості реалізувати себе й т.д.

Отже, процеси трудової міграції є одними зі складових розвитку глобалізації. Трудова міграція – складне багатоаспектне суспільно економічне явище, що передбачає мобільність працездатного населення відповідно до умов та потреб ринків праці, і активно реагує на зміни в суспільстві та вимагає ефективних дій з боку держави. Можна виділити три періоди в розвитку міграції: період меркантилізму, індустріальний період та період постіндустріальної міграції. Що ж стосується дослідження трудової міграції (легальної та нелегальної), то її можна дослідити провівши перепис населення або вибіркові обстеження. Слід додати, що трудова міграція не пов'язана зі зміною постійного місця проживання, а передбачає тимчасові поїздки з метою трудової діяльності, при цьому виїзд передбачає повернення в країну постійного місця проживання.

1.2 Інструменти регулювання трудової міграції

Регулювання зовнішньої трудової міграції відбувається на різних рівнях – національному та міждержавному рівнях, що спричинене існуючими реаліями світової економіки. Міграція населення, в тому числі трудова, незалежно від своєї сутності переселення, що виділяє безповоротну або трудову міграцію, не пов'язану зі зміною місця проживання, істотно впливає на стан ринку праці та сферу зайнятості. Трудова міграція чинить вплив на динаміку співвідношення попиту та пропозиції на рівні регіональних ринках праці та країни в цілому, як території в'їзду, так і виїзду, що, в свою чергу, може призводити до прискорення або сповільнення кругообігу зайнятості. У результаті, створюється ситуація, яка знижує вартість робочої сили та збільшує пропозицію або зворотна ситуація, що викликає необхідність регулювання ринку праці.

Регулювання трудової міграції на національному рівні здійснюється за допомогою органів виконавчої влади, що створюють та втілюють державну політику зовнішньої трудової міграції, до них входить:

- Кабінет Міністрів України;
- центральні органи виконавчої влади;
- місцеві державні адміністрації;
- органи місцевого самоврядування [20].

Політика України щодо зовнішньої трудової міграції націлена на: виконання дієвого державного регулювання зовнішньої трудової міграції; гарантування соціально-правового захисту трудових мігрантів і членів їх сімей; забезпечення відповідними умовами для повернення в Україну та реінтеграції в суспільство трудових мігрантів і членів їхніх сімей [20].

Права та соціальні гарантії трудових мігрантів і членів їхніх сімей закріплені в розділі III Закону України «Про зовнішню трудову міграцію» та зображені на рисунку 1.4.

Зовнішня трудова міграція, якщо брати світовий масштаб, то регулюється на основі таких документів, як Конвенція Міжнародної організації праці «Про працівників-мігрантів» (1949 р.), Міжнародна конвенція «Про захист прав усіх трудящих-мігрантів і членів їх сімей» (1990 р.) та Конвенція Міжнародної організації праці «Про зловживання в галузі міграції та про забезпечення трудящим-мігрантам рівності можливостей і ставлення» (24 червня 1975 р.). Дані документи створені на основі правової бази з регулювання зовнішньої міграції, забезпечення прав мігрантів, що працюють, а також членів їх сімей, встановлення рамки правового поля, де має бути реалізована міграційна політика держав [21, с.35].

Головною організацією, що регулює міграційні процеси та розробляє міжнародні трудові норми є Міжнародна організація праці (МОП). Основними органами МОП є Міжнародна конференція праці, Адміністративна рада. Основними завданнями МОП є захист поліпшення умов праці, захист від

професійних захворювань, захист прав працівників, які є мігрантами, сприяння їх зайнятості та сприяння покращенню їх соціального становища й т.п. [20].

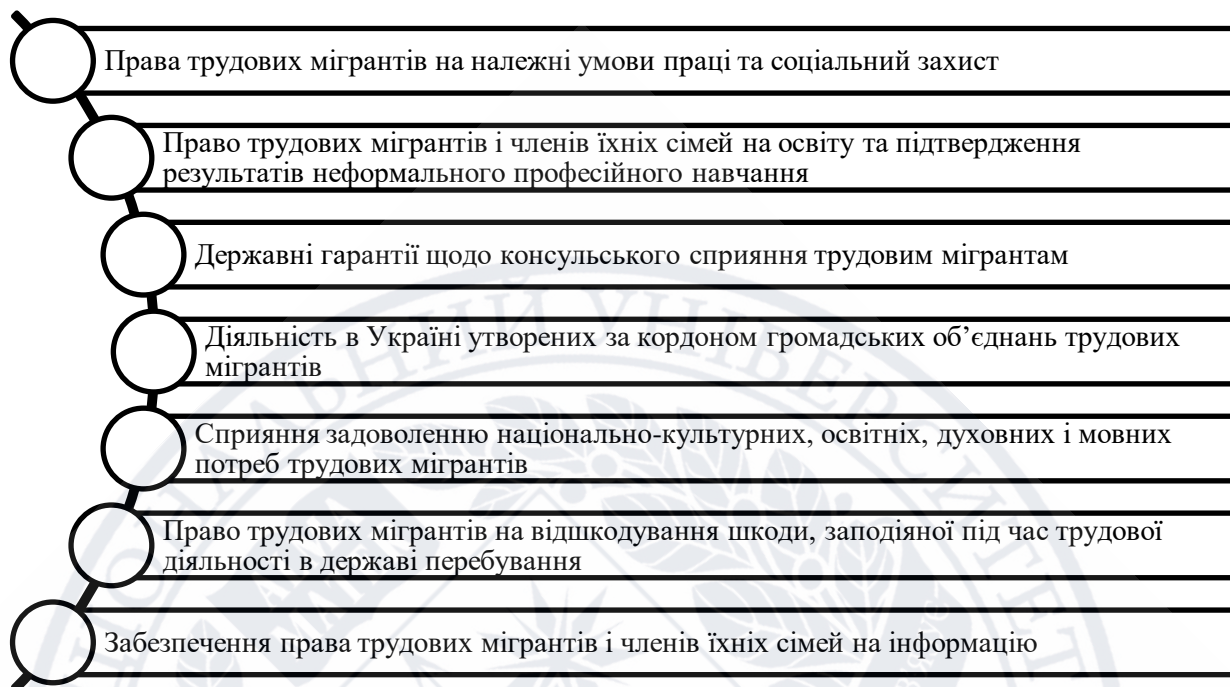

Рисунок 1.4 – Права та соціальні гарантії трудових мігрантів і членів їхніх сімей

Джерело: складено автором на основі [20].

Слід також зазначити, що приймаючі країни, незважаючи на лояльність, все ж мають деякі перешкоди та умови, які можуть бути обмеженнями для в'їзду мігрантів. До них належать такі:

- Професійна кваліфікація мігранта - наявність диплома про вищу освіту, певний стаж роботи за обраною спеціальністю, відгуки від попередніх роботодавців, репутація, бажання розвиватися і навчатися новим напрямкам діяльності;
- Вікові обмеження (в нашій країні роботодавець має право працевлаштовувати людину, яка досягла - 14 років, однак за певних умов, а на повний робочий тиждень дозволено працевлаштовувати лише повнолітніх осіб);

- Стан здоров'я - в даному випадку існує дуже сувора заборона на в'їзд людей, які страждають на наркотичну залежність, психічні розлади, а також хворих вірусом імунодефіциту (СНІД);
- Ряд соціальних і політичних обмежень - в даному випадку не допускається імміграція осіб, які мають судимість за тяжкі та особливо тяжкі злочини [22].

Щодо методів регулювання трудової міграції, то виділяють адміністративно-правові й економічні методи (рис. 1.5).

<i>Адміністративно-правові методи</i>	<i>Економічні методи</i>
<ul style="list-style-type: none"> • законодавство про юридичний, політичний і професійний статуси іммігрантів; • національні служби іммігрантів, які проводять: <ul style="list-style-type: none"> - контроль за в'їздом іммігрантів до країни; - видають дозвіл на в'їзд на роботу; - видають дозвіл на перебування іммігрантів у країні; • міжурядові угоди з регулювання міграції робочої сили; 	<ul style="list-style-type: none"> • вербування іноземних робітників, що включає такі стимули: <ul style="list-style-type: none"> - надання роботи; - порівняно високий рівень заробітної плати; - житлові умови; - отримання кваліфікації й освіти; - медичне обслуговування тощо; • залучення приватних посередників до вербування іммігрантів; • видання ліцензій, які дозволяють вербувати робітників за кордоном.

Рисунок 1.5 – Методи регулювання трудової міграції

Джерело: складено автором на основі [23, с. 241].

Напрямки, що регулюють трудову міграцію є досить значними, їх можна детально розглянути на рисунку 1.6.

На основі того, що міграцію розглядають, в першу чергу, як інструмент розвитку ринку праці, що створює кількісні та якісні параметри, які впливають на пропозицію трудових ресурсів, в другу чергу, як процес регулювання ринку праці для збалансованості між попитом і пропозицією робочої сили, необхідно проводити регулювання ринку праці, засноване на аналізі впливу на нього міграції населення. Даний аналіз можна здійснити за допомогою певної системи показників.

Рисунок 1.6 – Напрями регулювання трудової міграції

Джерело: складено автором на основі [24].

Для аналізу взаємозв'язку факторів, які впливають на міграцію населення, з ринком праці, забезпечення його ефективного функціонування і подальшого регулювання, потрібно мати кількісні та якісні характеристики міграційних процесів. Враховуючи це, будь-яке дослідження, пов'язане з міграцією, не минуло проблему системи показників, що характеризують міграцію. Під час вивчення міграційних процесів, найбільша увага звертається на їх спрямованість, масштаби та інтенсивність. Широко застосовуються різні абсолютні та відносні показники динаміки міграційних процесів в залежності від стадії. Ці показники характеризуються рівнем загальної мобільності людей, структурою, тривалістю і результативністю міграційних потоків і т. п. [25, с. 116].

Також варто зауважити, що трудова міграція є двоїтим процесом, тому що вона відображає подвійне значення в економіці: має і хороші, і погані наслідки для всіх членів міграційного процесу: країни базування; приймаючої

країни; самого мігранта. Серед основних наслідків трудової міграції, можна виділити:

- Нестача кадрів у країні, тому що необхідні кадри виїжджають за кордон;
- Збільшення чисельності нелегальних мігрантів, які незаконно працюють в іншій країні;
- Підвищення економічного рівня країни за допомогою грошових переказів, які мігранти надсилають своїм рідним;
- Підвищення та набуття професійного досвіду в інших країнах світу та перенесення його до своєї країни;
- «Відтік мізків» через еміграцію висококваліфікованого персоналу;
- Втрата майбутніх працівників, тому що велика кількість студентів їдуть навчатися в інші країни з подальшою можливістю працевлаштування;
- Погіршення демографічної ситуації в країні.

Ретельне вивчення міграційних процесів дозволяє зробити висновок про безумовний і тісний зв'язок процесів руху населення з процесами розвитку економіки, демографічною ситуацією, військово-оборонним потенціалом країни та національним питанням. Природно, кожна конкретна ситуація в певний період часу, і особливо в тому чи іншому регіоні, висуває на перший план ті чи інші аспекти впливу міграції на загальний хід розвитку соціально-політичних процесів.

Проблеми трудової міграції відомі світу вже впродовж багатьох років. Звичайно ж, за цей час вони значно змінилися в слід за суспільним ладом і відмінностями в світогляді людей різних епох. Проте, необхідність керувати цим процесом, контролюючи міграційні потоки, як була так і залишилася. У сучасному світі, цей процес достатньо сформований і посідає одну з важливих ролей у функціонуванні практично кожної держави.

Варто зазначити, що об'єктом купівлі-продажу на ринку трудових ресурсів є право на використання робочої сили, знань, кваліфікації і здібностей

для здійснення трудового процесу. У той час як відносини на даному ринку регулюються суспільними і державними інститутами.

Головні функції ринку праці поділяються на економічні та соціальні (рис. 1.7).

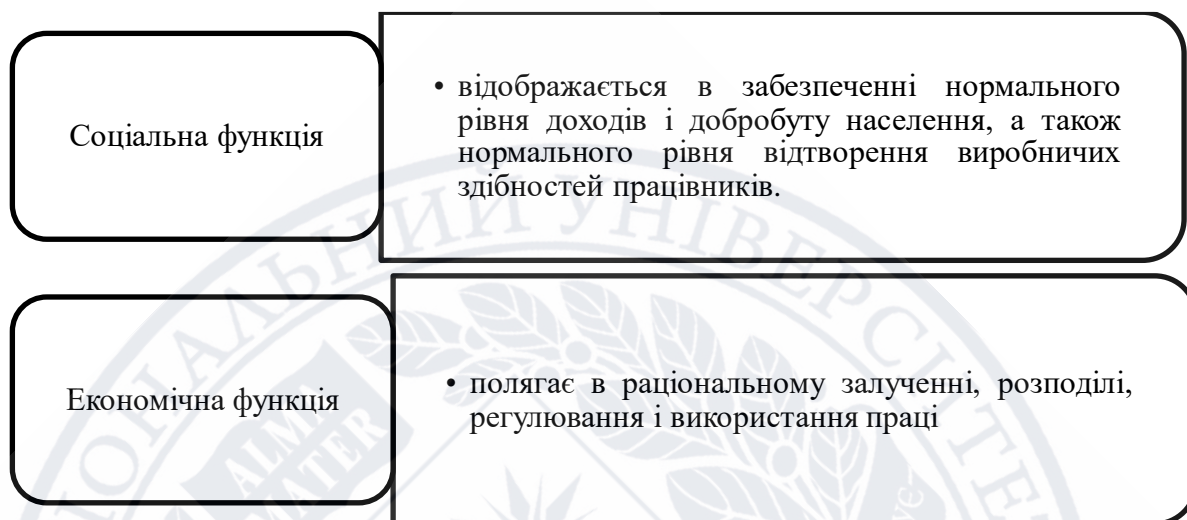

Рисунок 1.7 – Функції ринку праці

Джерело: складено автором на основі [26, с. 56].

Таким чином можна зробити висновок про те, що ринок праці - важлива частина будь-якої економічної системи, оскільки темпи економічного зростання цієї системи в значній мірі визначаються станом даного ринку. У той же час ринок праці є одним з ключових елементів соціально-економічної політики, що проводиться владою різних держав. Таким чином ми бачимо, що ринок праці відчуває на собі одночасно вплив і економічної, і соціальної політики окремих держав.

Підсумовуючи вище сказане щодо інструментів регулювання трудової міграції, то слід зазначити, що регулювання зовнішньої трудової міграції відбувається на різних рівнях – національному та міждержавному рівнях, що спричинене існуючими реаліями світової економіки. Регулювання трудової міграції на національному рівні здійснюється за допомогою органів виконавчої влади, що створюють та втілюють державну політику зовнішньої трудової міграції. Зовнішня трудова міграція на міждержавному рівні регулюється на основі таких документів, як Конвенція Міжнародної організації праці «Про

працівників-мігрантів», Міжнародна конвенція «Про захист прав усіх трудящих-мігрантів і членів їх сімей» та Конвенція Міжнародної організації праці «Про зловживання в галузі міграції та про забезпечення трудящим-мігрантам рівності можливостей і ставлення». А головною організацією, що регулює міграційні процеси та розробляє міжнародні трудові норми є Міжнародна організація праці (МОП).

1.3 Особливості моделей міграційної політики

Міграційна політика є комплексом заходів з регулювання в'їзду в країну. Якщо досліджувати міграційну політику, то необхідно виходити з наявності двох аспектів у вивченні цього явища. Дивлячись зі сторони політики, то міграційна політика має містити норми, які є панівними в конкретній державі на даному етапі її розвитку. Проте, окрім політичного погляду, є реалії, що не вкладаються в теоретичні схеми. Вони є об'єктом вивчення політичної соціології, яка намагається виявити закономірності та важелі управління міграційними процесами, що здаються, на перший погляд, хаотичними і некерованими. Слід зазначити, що міграційна політика починається саме тоді, коли її політичне та соціологічне обґрунтування є динамічним нормативним і ідейним комплексом, сформованим на основі наукового аналізу соціальних, економічних і політичних процесів. Отже, міграційна політика, як політика держави в будь-якій іншій області – освітня, національна, політика в галузі охорони здоров'я та соціального забезпечення і т. д. – перш за все, керує тими чи іншими процесами (в даному конкретному випадку – міграційними процесами), складовими, суть явища, якого держава прагне змінити [27, с. 221].

Міграція – це потужний механізм і серйозний наслідок економічних, політичних і соціальних змін. З погляду на її вагомий вплив на співтовариства, потрібно професійно досліджувати та розуміти міграцію. Правдиві статистичні дані є головними в розумінні цього значного явища. Проте, у чисельних країнах, більшість, навіть базових даних по міграції є відсутніми, або ж

неточними, неповними та застарілими. Покращення даної проблеми потребує знання та розуміння принципів збору, формування та аналізу міграційної статистики. Люди, які розробляють міграційну політику й інші фахівці в цій сфері мають добре розумітися на визначеннях і питаннях вимірювання, що стосуються даних по міграції, щоб знати як їх розтлумачити [28, с. 412].

З метою вивчення міграційної ситуації, питань регулювання міграційних процесів, розробки надійних правових способів реалізації оптимальної української міграційної політики, потрібно дослідити досвід зарубіжних держав в даному напрямку. На сьогодні, Європа представляє чотири моделі міграційної політики (рис. 1.8).

Рисунок 1.8 – Моделі міграційної політики

Джерело: складено автором на основі [29, с. 9-11].

Отже, імперська модель показує нам як держави – члени нації є об'єктами єдиної влади, правителя. У теперішній час немає ні одної країни ліберального напрямку, які б відносилися до цієї моделі, окрім Великобританії, яка до 1981 р, з прийняттям Національного акту, ґрунтувалася на цьому принципі. До представників цієї моделі належать Російська, Австро-Угорська та Османська імперії [29, с. 9-11].

Етнічна модель бере початок на єдиних історичних коренях, що визначають національну приналежність, яка виражається в одній культурі, мові, у створенні єдиної етнічної спільності. Ця модель не припускає, щоб у

мігрантів була самобутня культура, родові корені серед членів нації. Такий період існував у Німеччині. Він характеризувався тим, що іноземці не могли отримати громадянство, якщо один з батьків не був німецького походження. Однак, попри усе це, деякі переселенці отримали статус громадянина Німеччини, оскільки вони були нащадками німецьких переселенців [29, с. 9-11].

У республіканській моделі статус розглядається в зв'язку з приналежністю до якого-небудь політичного суспільства. Мігранти можуть отримати громадянство, якщо приймають і виконують політичні установки. Громадянство - передумова до інтеграції в суспільство. До даного типу належить Франція, де з прийняттям «закону ґрунту» кожна дитина, яка народилась у Французькій Республіці, мала змогу одержати громадянство країни, істотно послаблюючи способи отримання громадянства. Таке становище спирається на переконаності французького уряду про те, що культура Франції має значні можливості до безперешкодної асиміляції іммігрантів. Асиміляція говорить про ситуацію, коли виявлення походження іноземців неможливо, але при цьому, такі громадяни не повинні зараховувати себе до етнонаціональних меншин. Проте події минулих років показали недосконалість даної моделі [29, с. 9-11].

І говорячи про мультикультурну модель, варто відзначити, що вона пропагує ідею про допустимості культурних відмінностей всередині спільнот. Іноземці мають повні права в системі освіти, вони є учасниками ринку праці, а також мають голос при прийнятті рішень. Перевага даної моделі полягає в досягненні рівності. У країнах, де використовують таку модель, створюється політика, спрямована на інтеграцію іноземців, їх сім'ї, дітей, що має на увазі як досягнення рівного доступу до інституційної системи. Для цього створюються умови для інституціоналізації культури іммігрантів. Така модель демонструє політику інтеграції [29, с. 9-11].

Таким чином, можна стверджувати, що міграційна політика – це політика держави в сфері міграції, яка має систему засобів, де при дотриманні

встановлених принципів, передбачається досягнення визначених цілей. Дана політика складається з комплексу правил і заходів, спрямованих на врегулювання цивільних і суспільних відносин в сфері переміщення індивідів.

Слід зазначити, що економічно розвинуті країни поділяють міграційну політику на 3 типи (рис. 1.9).

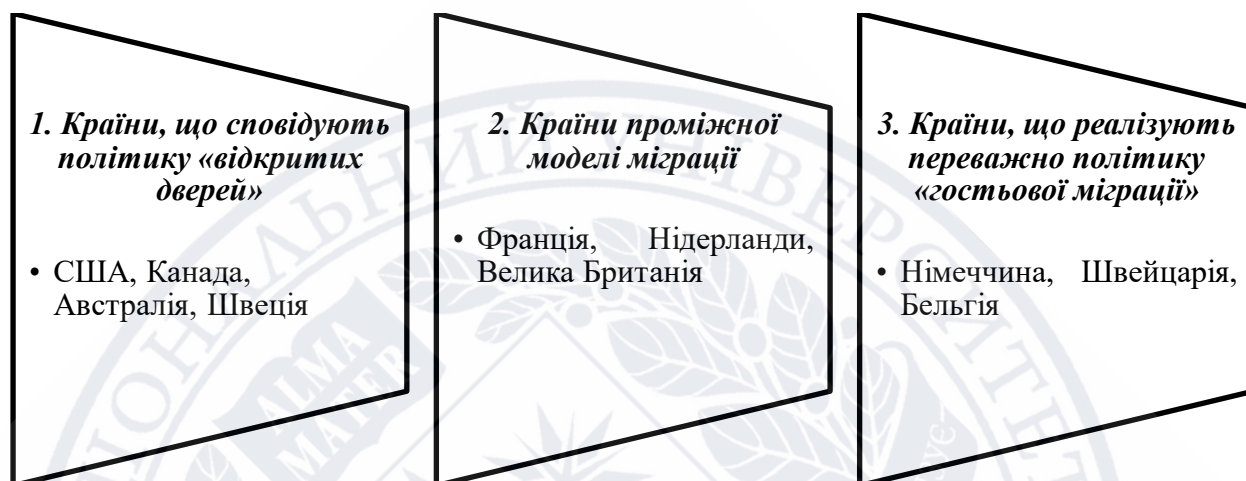

Рисунок 1.9 – Типи міграційної політики

Джерело: складено автором на основі [30, с. 551-553].

Перший тип характеризується лояльністю до міграції. Країни виступають «за» постійну імміграцію, а не тимчасову, а також дозволяють возз'єднуватися сім'ям та надають мігрантам громадянство, проте використовують вибірковий підхід до трудової міграції [30, с. 551-553].

Другий тип вирізняється тим, що тут процедура прийняття мігрантів дещо складніша, тому що в першу чергу дозволяється іммігрувати населенню колишніх колоній, однак дозволяється возз'єднання сімей, а також є змога одержати громадянство країни [30, с. 551-553].

Що стосується третього типу, то він цілком протилежний першому, тому що тут країни виступають «за» тимчасову імміграцію, а не постійну. Також він характеризується заборонаю возз'єднання сімей та суворими критеріями щодо отримання громадянства, проте тут кращі умови для трудової міграції [30, с. 551-553].

Отже, найважливішою умовою як для формування, так і для здійснення загальнодержавної та регіональної національної політики, правильної

постановки і успішного вирішення як стратегічних, так і тактичних завдань в області міграції представляється актуалізація такої інформації, яка забезпечує оптимальне самозбереження і саморозвиток етносів, а також позитивну їх взаємодію один з одним, виявляючи базові ціннісні орієнтири і специфічні способи самореалізації.

Висновки до розділу 1

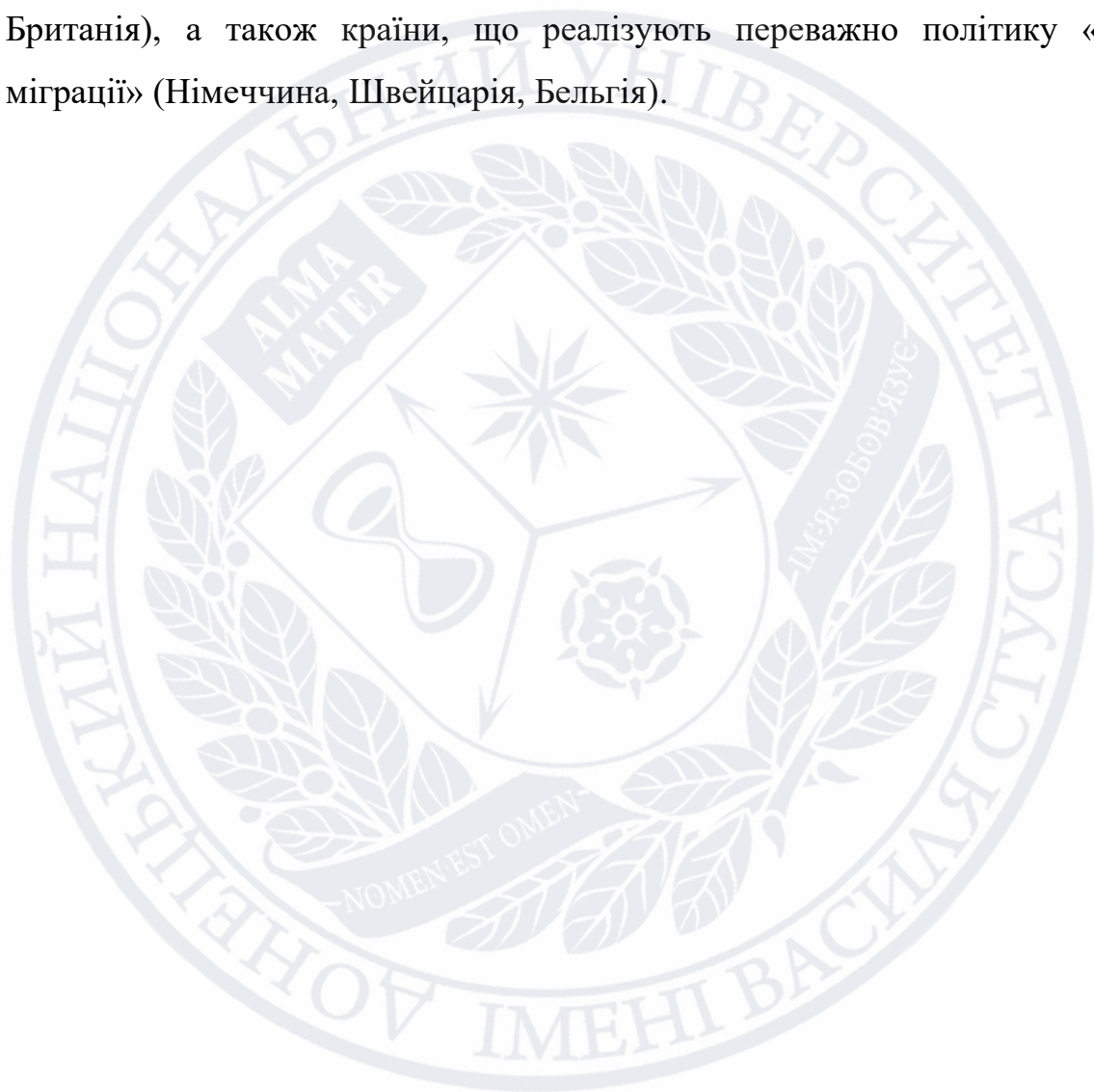
Отже, за результатами проведеного дослідження варто зробити відповідні висновки:

Досліджено сутність, причини та види трудової міграції. Варто відзначити, що процеси міграції робочої сили є невід'ємною складовою розвитку глобалізації. Трудова міграція – складне багатоаспектне суспільно економічне явище, що передбачає мобільність працездатного населення відповідно до умов та потреб ринків праці, і активно реагує на зміни в суспільстві та вимагає ефективних дій з боку держави. Виділяють три періоди в розвитку міграції: період меркантилізму, індустріальний період та період постіндустріальної міграції. Також варто зазначити, що одним з найважливіших наслідків міграції у світі є глобалізація. У більшості випадків причинами цього, зазвичай, виступають причини економічного характеру.

Визначено інструменти регулювання трудової міграції. Регулювання зовнішньої трудової міграції відбувається на національному та міждержавному рівнях, що спричинене існуючими реаліями світової економіки. Основною організацією, що регулює міграційні процеси та розробляє міжнародні трудові норми є Міжнародна організація праці (МОП). Варто зауважити, що приймаючі країни мають деякі перешкоди та умови, які можуть бути обмеженнями для в'їзду мігрантів. Щодо методів регулювання трудової міграції, то виділяють адміністративно-правові й економічні методи.

Обґрунтовано особливості моделей міграційної політики. З метою вивчення міграційної ситуації, питань регулювання міграційних процесів, розробки надійних правових способів реалізації оптимальної української

міграційної політики, має сенс дослідження досвіду зарубіжних держав в даному напрямку. На сьогодні, Європа представляє чотири моделі міграційної політики: імперську, етнічну, республіканську та мультикультурну. Також економічно розвинуті країни поділяють міграційну політику на 3 типи: країни, що сповідують політику «відкритих дверей» (США, Канада, Австралія, Швеція), країни проміжної моделі міграції (Франція, Нідерланди, Велика Британія), а також країни, що реалізують переважно політику «гостьової міграції» (Німеччина, Швейцарія, Бельгія).

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ ТА НАСЛІДКІВ ЗОВНІШНЬОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ В УКРАЇНІ

2.1 Сучасні тенденції зовнішньої трудової міграції населення України

На сьогоднішній день Україна є однією з найбільших країн-донорів робочої сили в Європі. Українські громадяни працюють і в західноєвропейських країнах, і в країнах – нових членах Євросоюзу, і на території СНД, а також за океаном. Основним фактором, що обумовлює поширення трудових міграцій, є значна різниця в рівнях оплати праці в Україні і зарубіжних країнах. У цих умовах зовнішня трудова міграція є одним із шляхів забезпечення прийняттого рівня життя для значної частини працездатного населення України. Тому, останнім часом проблеми трудової міграції громадян України приділяється багато уваги. Це питання активно обговорюється на рівні урядових структур і висвітлюється в засобах масової інформації. Досить часті скарги на відсутність об'єктивної інформації, оскільки фундаментальних досліджень з цієї тематики не проводилося. Існують окремі експертні оцінки, згідно з якими масштаби трудової міграції українських громадян оцінюються від 2 до 7 мільйонів. Такі різночитання можна розглядати у відриві від проблеми повноти та достовірності української еміграційної статистики, а також від розуміння категорії «трудова міграція». Справа в тому, що державна статистика міграції на сьогодні, по суті, є статистикою реєстрації за місцем проживання. Якщо особа при виїзді за кордон не знімається з реєстрації в Україні (а так відбувається в більшості випадків трудової міграції, яку громадяни розглядають як тимчасову), статистично як емігрант воно не враховується. Внаслідок цього існує значний недооблік еміграції [31].

В останні роки напруженість на ринку праці України зростає (Додаток А). Динаміка кількості прибулих під час міграційного руху населення в Україні за 2016-2020 рр. представлена на рис. 2.1.

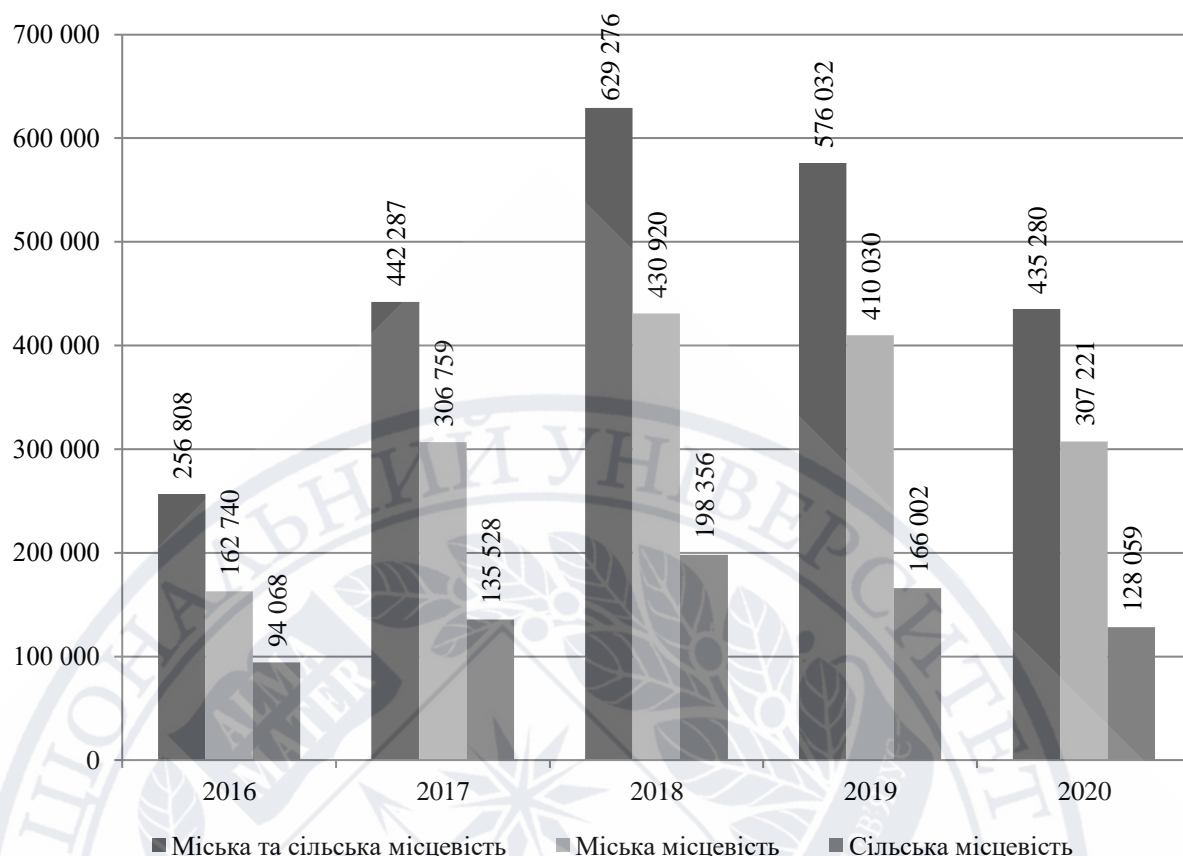

Рисунок 2.1 – Динаміка кількості прибулих під час міграційного руху населення в Україні за 2016-2020 рр., осіб

Джерело: складено автором на основі [32]

Дослідження статистичних даних показали, що кількість прибулих під час міграційного руху населення в Україні за 2016-2020 рр. у міській місцевості зросли на 144481 тис. осіб або на 88,78% в порівнянні з 2016 роком, по сільській місцевості на 33991 тис. осіб або на 36,13%, у загальному кількість прибулих по міській та сільській місцевості зросла на 178472 тис. осіб або на 69,50%. З рисунку 2.1 також бачимо, що найбільша кількість мігрантів спостерігалася в 2018 році.

Що ж стосується зовнішньої міграції, то тут потрібно аналізувати дані не за усіма потоками міграції, а дані міждержавної міграції. На рисунку 2.2 зображено динаміку міждержавної міграції за 2016-2020 роки.

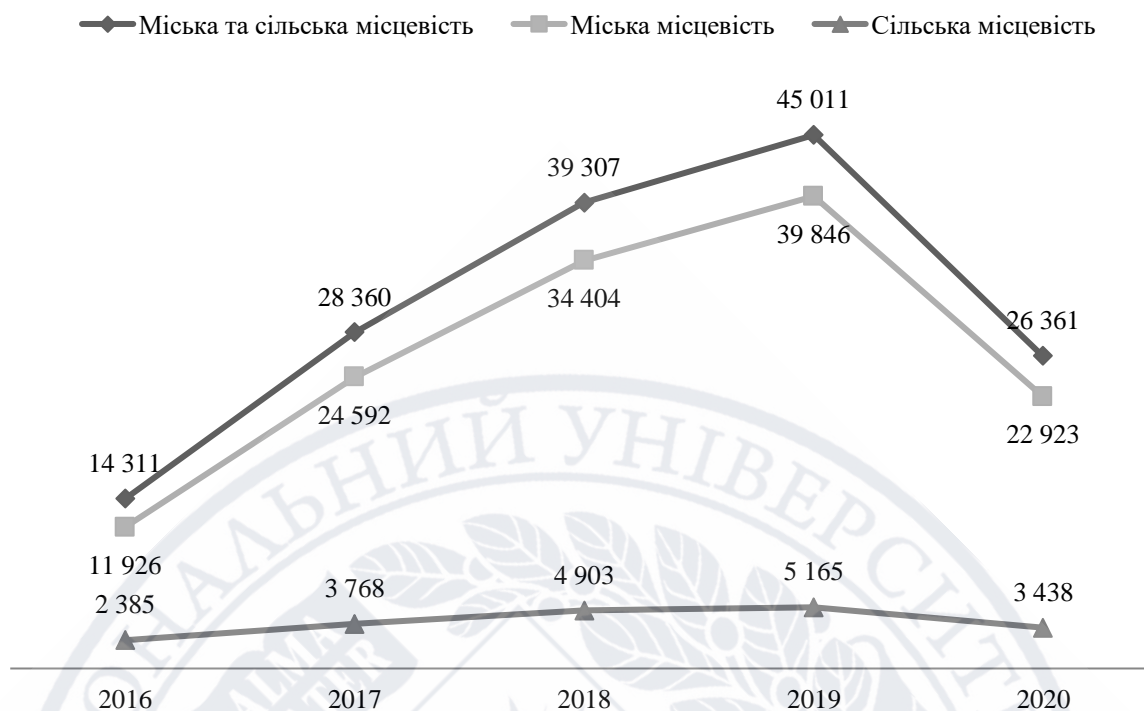

Рисунок 2.2 – Динаміка кількості прибулих під час міграційного руху населення (міждержавна міграція) в Україні за 2016-2020 рр., осіб

Джерело: складено автором на основі [32]

З рисунку 2.2 бачимо, що кількість прибулих зовнішніх мігрантів у 2020 році також зросла в порівнянні з 2016 роком (у 2016 році кількість прибулих міждержавних мігрантів дорівнювала 14311 тис. осіб, а в 2020 році – 26361 тис. осіб) на 12050 тис. осіб або на 84,2%. У міській місцевості ця кількість зросла на 10997 тис. осіб або на 92,2% (майже в два рази) та в сільській – на 1053 тис. осіб або на 44,2%. У цій ситуації бачимо, що найбільше прибулих міждержавних мігрантів було у 2019 році – 45011 тис. осіб.

Міграційні процеси в Україні мають багатфакторний характер та неоднозначний вплив на економіку, що потребує окремих досліджень. Міграційний рух населення значною мірою зумовлений геополітичними та соціально-економічними чинниками. Запровадження безвізового режиму між Україною та ЄС суттєво вплинуло на інтенсивність, характер та спрямованість трудової міграції. На фоні різкого падіння рівня життя, зростання безробіття та глибокої економічної кризи в Україні працевлаштування за кордоном

виявилося дієвим способом розв'язання матеріальних проблем для багатьох українців. Масштабні вимушені переміщення населення до інших регіонів в середині держави викликали анексія Криму та озброєний конфлікт на Сході країни. Не маючи можливості працевлаштуватися на батьківщині чимало переміщених осіб були вимушені мігрувати далі за кордон. Посилення асиметрії соціально-економічного розвитку регіонів за таких умов є наріжною проблемою, а міграційні процеси здатні сприяти або її вирішенню, або загостренню. За таких умов важливого значення набуває аналіз тенденцій міграційного руху в Україні, своєчасна оцінка його наслідків та загроз для економіки та суспільства [33, с. 105].

Динаміка кількості вибулих під час міждержавного міграційного руху населення в Україні за 2016-2020 рр. представлена на рис. 2.3.

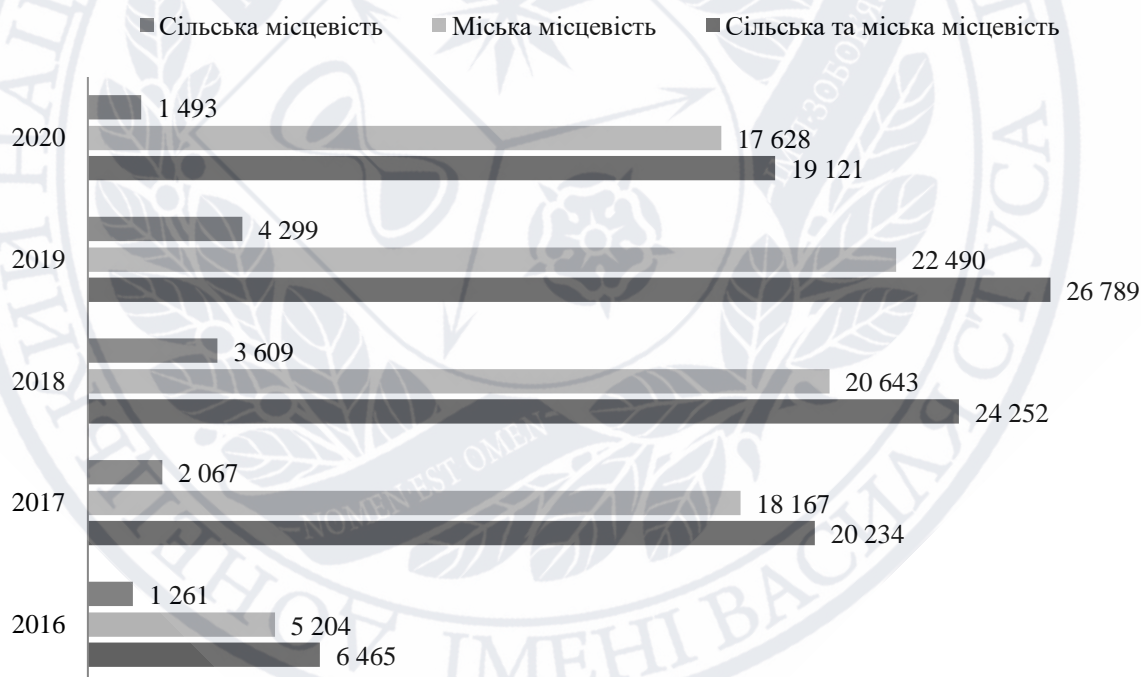

Рисунок 2.3 – Динаміка кількості вибулих під час міждержавного міграційного руху населення в Україні за 2016-2020 рр., осіб

Джерело: складено автором на основі [32]

Отже, упродовж 2016-2020 рр. кількість вибулих під час міждержавного міграційного руху населення в Україні у міській місцевості зросли на 12424

тис. осіб або на 238,7%, по сільській місцевості на 232 тис. осіб або на 18,4%, у загальному кількості вибулих по міській та сільській місцевості зросла на 12656 тис. осіб або на 195,8%.

Що ж стосується зовнішньої трудової міграції, то останні статистичні дані, що опубліковані на сайті державної служби статистики України, це дані за 2017 рік. Виходячи з цього можна зазначити, що у 2017 році з усіх міждержавних мігрантів 6,4% становили трудові мігранти (всього міждержавних мігрантів було 20234 тис. осіб, з них 1303,3 тис. осіб – трудові мігранти). Проте за останні роки їх чисельність суттєво виросла й виходячи з інформації відкритих джерел знаємо, що кількість зовнішніх трудових мігрантів за останні роки дорівнювала:

- у 2019 році - 3,2 млн. осіб або близько 12% від усієї кількості зовнішньої міграції;
- у 2020 році - близько 3 млн. осіб або 15,7%;
- у 2021 році ця чисельність дещо менша і сягає від 2,5 млн. осіб до 3 млн. осіб або до 13% [34].

Також варто зазначити, що точної кількості трудових мігрантів не відомо, оскільки ще велика кількість виїжджає нелегально. Прикладом цього є дані ДМС України, які вказують, що у 2020 році було виявлено 4197 осіб, які є нелегальними мігрантами, з них 3143 чоловіка та 1054 жінки [35].

Сукупний аналіз міграції населення на міждержавному та національному рівнях склав загальну картину середовища мотивації трудової міграції. Не варто відкидати важливість впливу глобальних чинників міграції, адже людство розвивається за вектором високої мобільності, яка стає умовою прогресивних змін.

Так як розміри трудової міграції щороку змінюються, то змінюється і чисельність, регіональне розміщення, структура та динаміка населення України. Найбільше наших співвітчизників очікувано працевлаштувалося у Польщі та Росії. Дещо менше у Чехії та Італії (рис. 2.4).

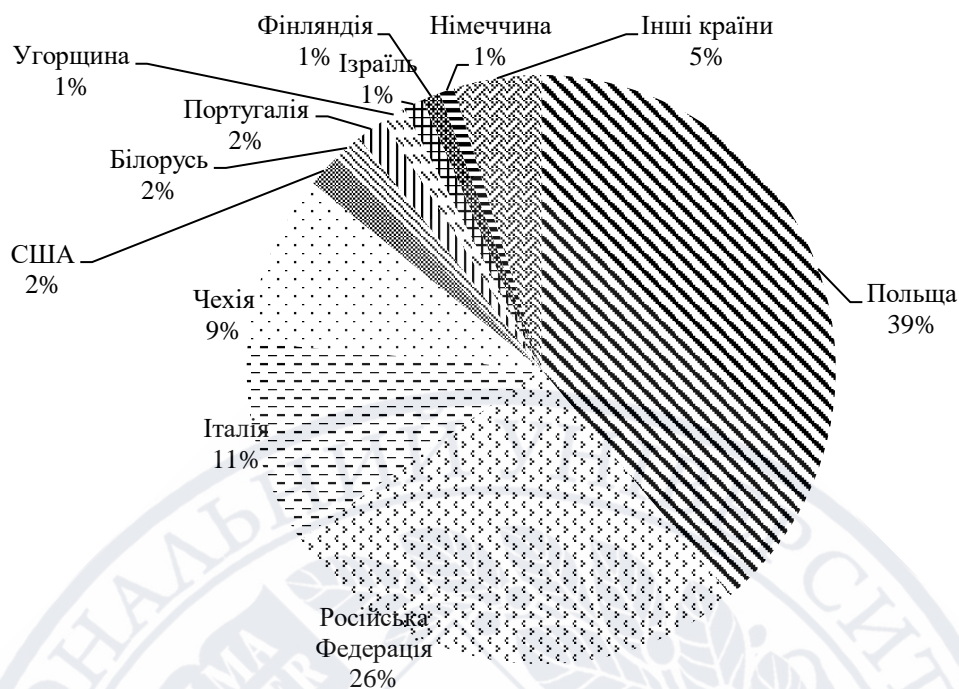

Рисунок 2.4 – Зовнішні трудові мігранти за країнами перебування, 2020 р., %

Джерело: складено автором на основі [32]

Проаналізувавши рисунок 2.4, бачимо, що більше третини українців працевлаштовані в Польщі, четверта частина в Росії, а також значна частина трудових мігрантів працюють в Італії та Чехії.

Також на рисунку 2.5 зображено бажані країни для роботи за кордом, досліджені Міжнародною організацією з міграції [36].

З досліджених даних впливає те, що найбажанішою країною для міграції виступає Німеччина (43%), а потім вже Польща (35%), Чехія (23%) й т. д.. Проте люди частіше мігрують до Польщі, Чехії, Росії, а не до Німеччини. Це зумовлено тим, що в ці країни легше отримати дозвіл на роботу, візу, а також Німеччина відрізняється вартістю затрат на проживання. Ще одним фактором, що зупиняє мігрантів мігрувати до Німеччини – це мовні бар'єри, оскільки російська, польська та чеська більш-менш зрозуміла мова для середньо статистичного українця.

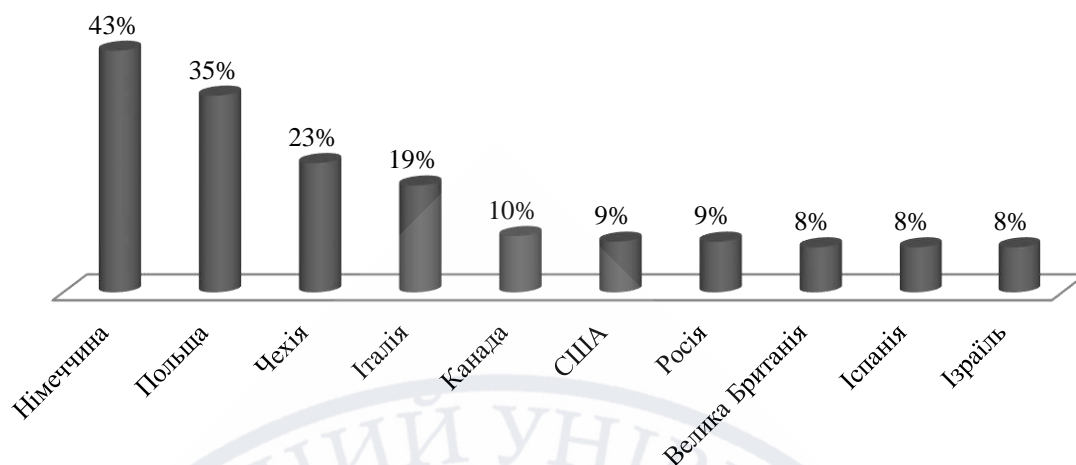

Рисунок 2.5 – Бажані країни для трудової міграції українців, %

Джерело: складено автором на основі [36]

Варто відзначити, що для України міграційне донорство залишається загрозою:

- націобезпекового характеру – послаблення соціальних зв'язків в умовах геополітичного протистояння, що посилює суб'єктивні впливи інших держав на національну свідомість і територіальну цілісність;
- демовідтворювального характеру – суттєве зниження чисельності населення в умовах демографічної кризи за рахунок додаткових міграційних витрат, еміграції сімей та жінок дітородного віку;
- інтелектуально-трудового характеру – втрата інтелектуального й трудового потенціалу осіб, які виїжджають і не повертаються або працюють за кордоном в умовах, що не відповідають їх освітній кваліфікації, професії, досвіду;
- економічного характеру – втрата людського потенціалу як основи економічного розвитку [37, с. 103].

Отже, поглиблення ключових тенденцій зовнішніх міграційних рухів в Україні вкрай важливе для розробки ефективної міграційної політики, яка враховувала б національні інтереси та зміцнювала внутрішній ринок праці. Аналіз тенденцій міграційного руху в Україні свідчить про те, що починаючи з

2013 року у зв'язку з посиленням патріотизму через проведення військових дій на сході в країні відбулося скорочення обсягів вибуття економічно активного населення та зросла кількість випадків реєміграції. Однак, вже з 2016 року, безвізовий режим значно збільшив коротко- та середньострокову міграцію. У 2021 році кількість трудових мігрантів дорівнює близько 2,5-3 млн. осіб. Найбільше люди їдуть працювати до сусідньої країни – Польщі (близько 40%). Такі тенденції є негативними для соціально-економічного розвитку країни та несуть загрози зниження та втрати трудового потенціалу держави.

2.2 Вимірювання економічних та соціальних втрат від зовнішньої трудової міграції

Масштабність та інтенсивність зовнішніх міграційних процесів в Україні у XXI столітті значно посилили вплив трудової міграції на соціально-економічну та демографічну сферу нашої держави. Трудова міграція в цілому стабілізує співвідношення між попитом та пропозицією на міждержавному ринку праці. Так як всі країни задіяні в цьому процесі як країни-базування, транзиту чи призначення, то трудова міграція приносить як позитивні, так і негативні наслідки для розвитку їх економіки. З одної сторони, зовнішня міграція зменшує рівень безробіття в країні, знижує соціальну напругу через відсутність можливості працевлаштування та отримання гідної оплати праці, а також за допомогою грошових переказів трудових мігрантів надходять додаткові фінансові інвестиції в економіку, а з іншої сторони, негативні наслідки, які спричинені цим процесом, несуть велику загрозу: зменшується кількість економічно активного населення, здатного рухати економіку, втрачаються висококваліфіковані працівники через «відтік мізків», зростає ризик втрати назавжди постійних мігрантів, створюється можливість для заміщення вакансій іммігрантами з менш розвинених країн, які можуть мати іншу ментальність, що може призвести до втрати національної ідентичності, поява явища «соціального сирітства». Отже, потребує вирішення ряд питань,

розв'язання яких неможливо без аналізу ключових тенденцій міграційного руху в Україні.

Перш за все, розглянемо один із позитивних наслідків трудової міграції – це грошові перекази трудових мігрантів. На рисунку 2.6 зображено динаміку обсягів приватних грошових переказів в Україну.

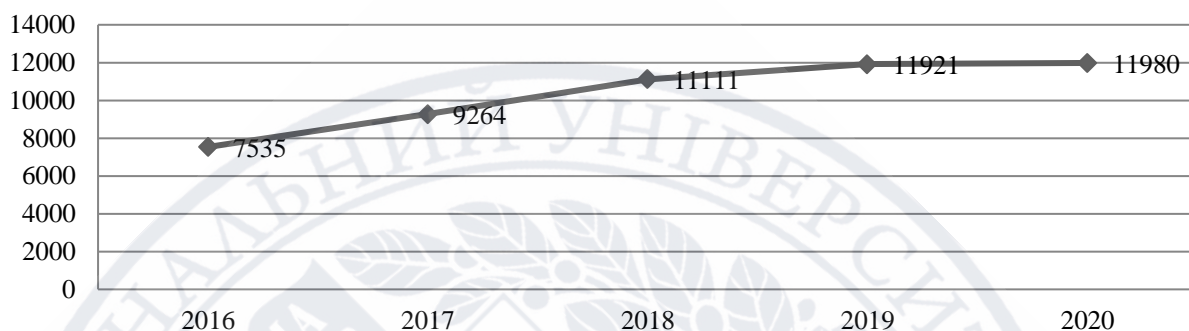

Рисунок 2.6 – Сума переказів коштів зовнішніх мігрантів в Україну впродовж 2016-2020 рр., млн. дол. США

Джерело: укладено автором на основі даних [38].

Проаналізувавши дані бачимо, що сума переказу коштів щороку зростає, так у 2020 році ця сума становила 11980 млн. дол. США, в той час як в 2016 році ця сума дорівнювала значно менше – 7535 млн. дол. США, виходячи з цього, можна ствердити, що сума переказів зросла у півтора рази або на 4445 млн. дол. США.

Також на рисунку 2.7 представлено суми переказів, здійснених через системи переказу коштів за 2018-2020 роки.

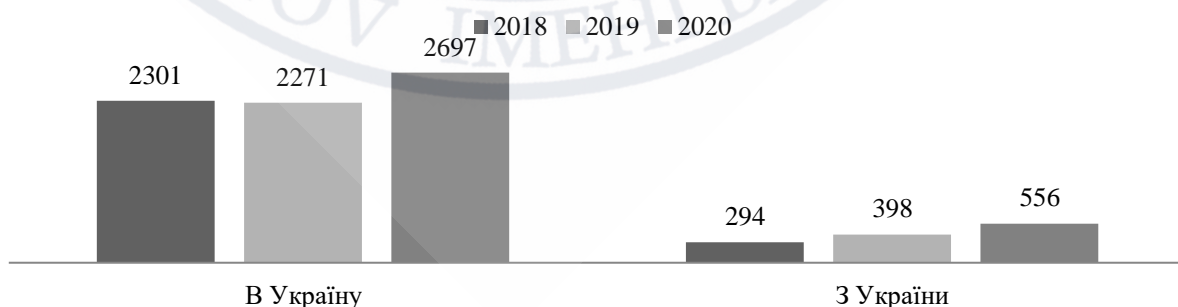

Рисунок 2.7 – Сума переказів, здійснених через системи переказу коштів впродовж 2018-2020 рр., млн. дол. США

Джерело: укладено автором на основі даних [38].

З рисунку бачимо, що сума переказу коштів через платіжні системи, не включаючи інформацію про перекази, здійснені через банки, карткові платіжні системи та поштові відділення, як в Україні так і з України впродовж 2018-2020 рр. помітно зросла. За 2020 рік за допомогою різних систем було переказано в Україну 2697,4 млн. дол. США, що на 396 млн. дол. США більше, ніж 2018 році. Також за межі території України було переказано 556,2 млн. дол. США, що на 262 млн. дол. США більше, порівняно з 2018 роком. Також варто зазначити, що сума переказів коштів через платіжні системи з України майже в п'ять разів менша за суму переказану в Україну.

Грошові кошти мігранти пересилали й будуть пересилати регулярно, адже в Україні вони залишили своїх рідних і вони прагнуть їм допомогти. На рисунку 2.8 зображено країни, з яких найбільше приходять грошові перекази мігрантів.

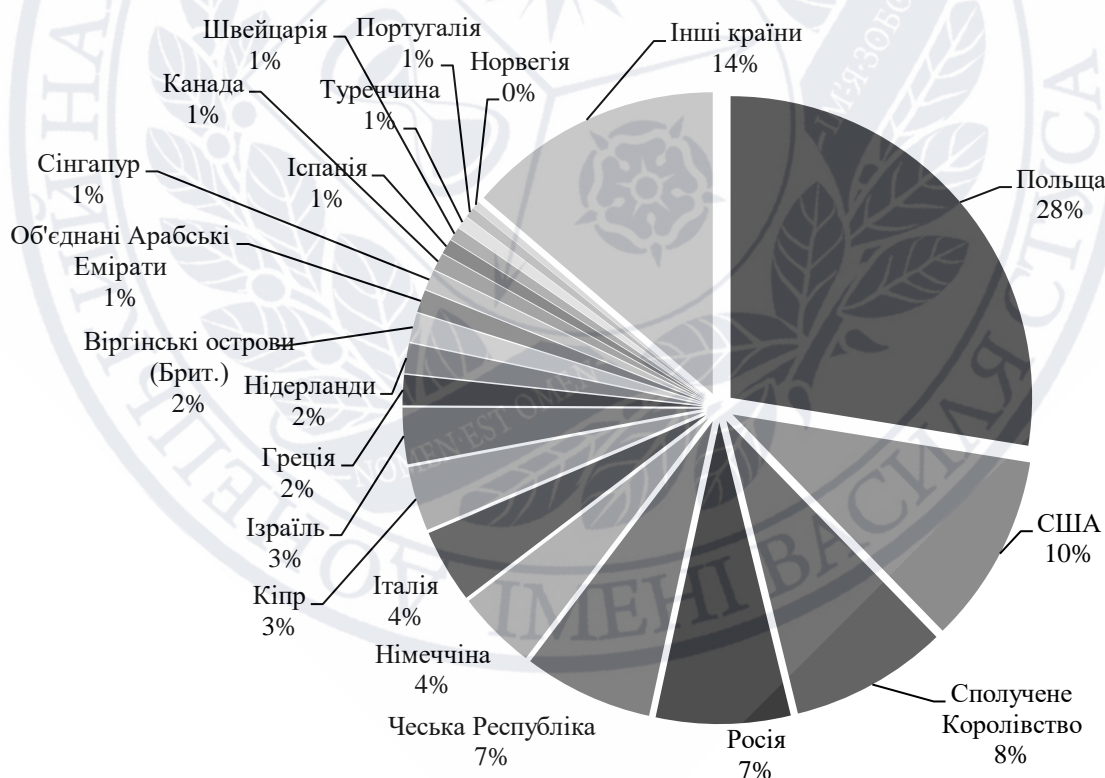

Рисунок 2.8 – Обсяги приватних грошових переказів в Україну за основними країнами у 2020 рр., %

Джерело: укладено автором на основі даних [38].

За даними НБУ бачимо, що найбільше грошових переказів надійшло з сусідньої країни - Польщі (28%). Це й не дивно, адже там знаходиться найбільша чисельність українських мігрантів.

Через зовнішню міграцію втрачається найголовніший ресурс – економічно активне населення, серед яких вагому частку займає молодь. За останніми даними Держстату (2017 рік) відомо, що 41,3% трудових мігрантів це молодь у віці 15-34 років (рис. 2.9).

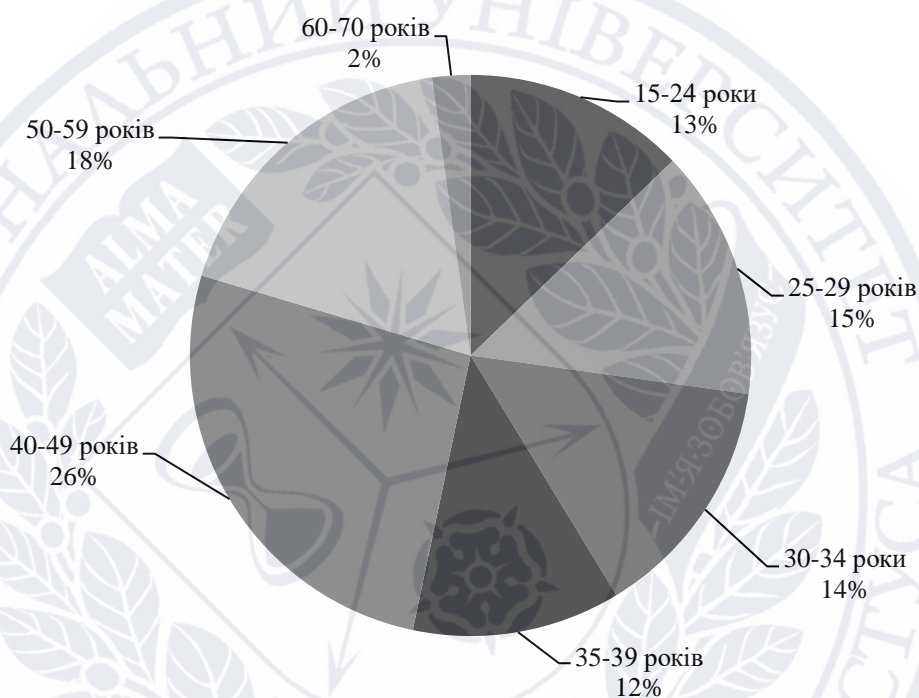

Рисунок 2.9 – Трудові мігранти за віковими групами, %

Джерело: укладено автором на основі даних [32].

За даними соціологічної групи «Рейтинг» відомо, що у 2020 році 61% людей у віці 18-29 років думали про трудову міграцію, також про трудову міграцію думали 52% людей у віці 30-39 років, 46% у віці 40-49 років, 29% у віці 50-59 років та 6% людей пенсійного віку [34].

Кількість українських мігрантів за кордоном досить вагома. Кожен рік нашу країну втрачає близько 95,4 тис. фахівців, що дає підстави зробити висновок, що кожен 26 спеціаліст, який має вищу освіту, емігрує [39]. На рисунку 2.10 наведено рівень освіти трудових мігрантів. Виходячи з аналізу рисунку можна зазначити, що найбільша кількість мігрантів має професійно-

технічну освіту (33,9%), також вагому частину займають мігранти з повною загальною середньою освітою (30,1%), однак повну вищу освіту мають 16,4% трудових мігрантів, що є досить негативним явищем для економіки України.

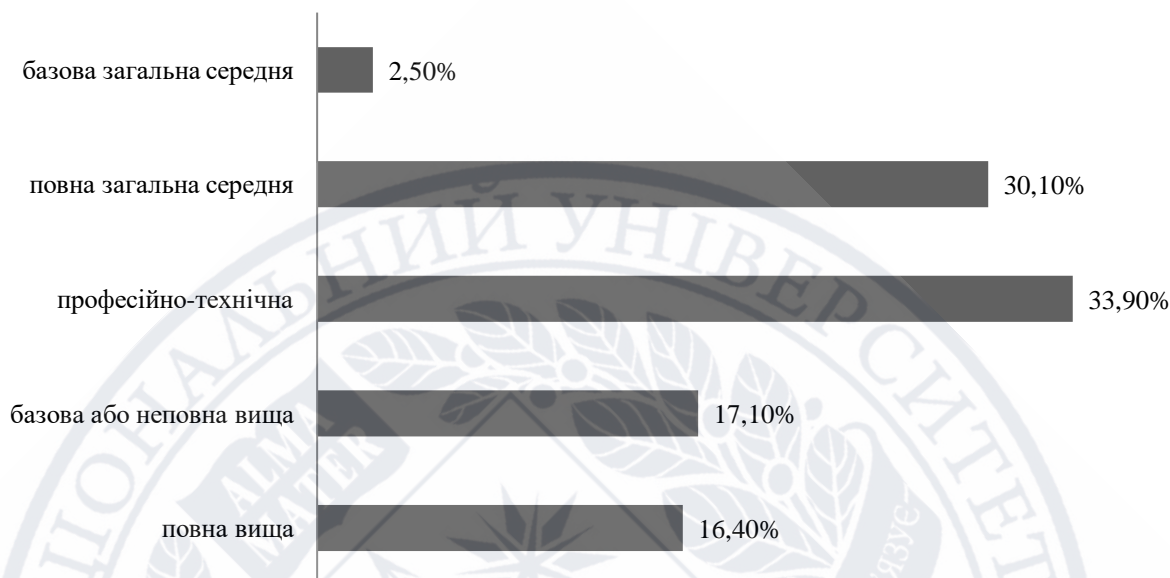

Рисунок 2.10 – Трудові мігранти за рівнем освіти, %

Джерело: укладено автором на основі даних [32].

Внаслідок усіх негативних наслідків попри соціальні втрати українські підприємства зазнають економічних втрат, тому що зменшується пропозиція робочої сили після чого зменшується виробництво, продаж товарів та послуг й т.д.. А країни куди мігрує населення отримують вже готових спеціалістів, на яких не потрібно витрачати кошти та зусилля. За останні 5 років з України виїхало 5,5 тис. учених, що еквівалентно втраті 4 млрд. дол. США. Якщо підрахувати витрати, які йдуть на навчання та підготовку молодого кваліфікованого фахівця з вищою освітою, то ця сума дорівнює близько 20 тис. дол. США [39].

Різновекторність трудових міграційних потоків визначається географічним розташуванням нашої держави. Варто проаналізувати Україну на регіональному рівні, щоб мати уяву, з яких регіонів найбільше мігрує населення за кордон. Слід врахувати, що у 2019-2020 р. в Україні найбільший міграційний приріст був в Києві, Київській, Дніпропетровській, Одеській та Харківській

областях (Додатки Б-В). Процедура оцінки впливу існування міграційних процесів на соціально-економічну стабільність в країні має включати аналіз взаємодії динамічних рядів. На рис. 2.11 представлені дані щодо динаміки міждержавної міграції України в розрізі областей.

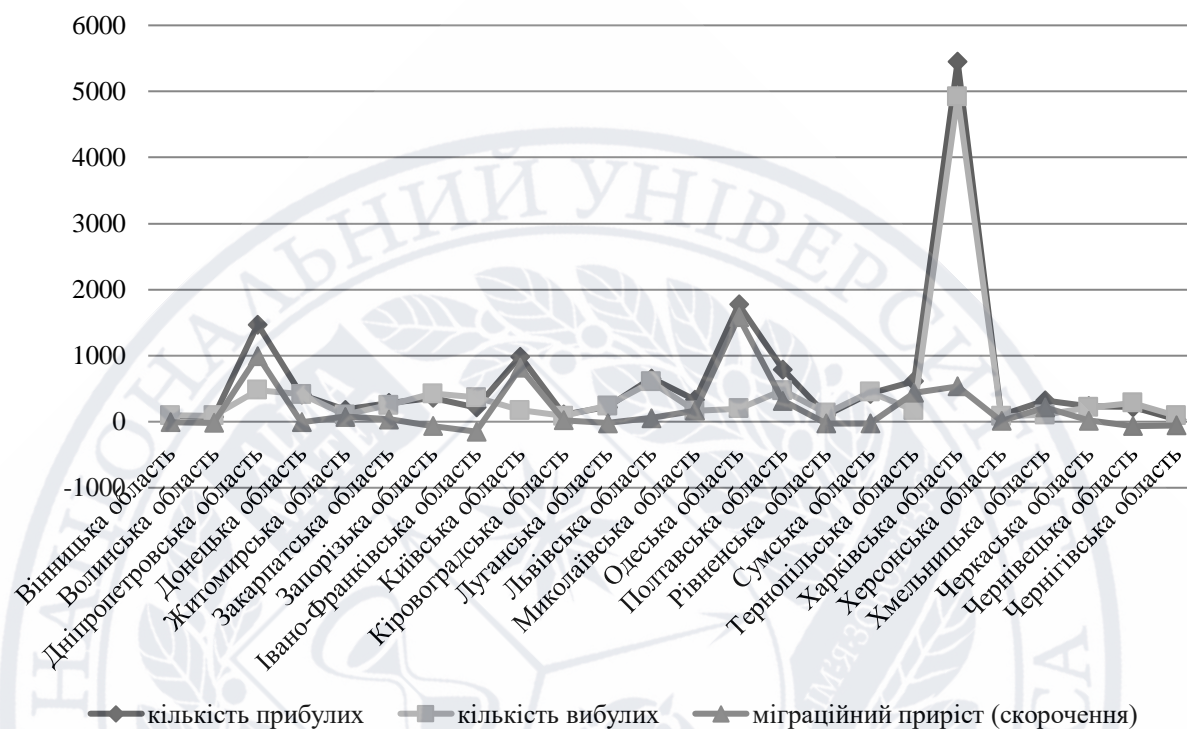

Рисунок 2.11 – Дані щодо динаміки зовнішніх трудових мігрантів України в 2020 році

Джерело: укладено автором на основі даних [32].

Так, станом на 31.12.2020 р. найбільша кількість прибулих міждержавних мігрантів припадає на Харківську (5705 осіб), Одеську області (2011 осіб), кількість вибулих міждержавних мігрантів теж припадає на Харківську область (5002 особи) і також на Львівську область (670 осіб), найбільший міждержавний міграційний приріс відбувся в Одеській (1681 особа) та Київській (1538 осіб) областях, а скорочення населення відбулося в Івано-Франківській області (-134 особи).

Грунтуючись на соціально-демографічних показниках, що впливають на міграційні процеси проведемо кластерний аналіз. У додатку Г ми можемо

бачити основні соціально-демографічні показники, що відображають міграційну привабливість регіонів України.

Мета кластерного аналізу – розподіл територіальних одиниць країни на класи (кластери), кожен із яких має певний рівень вибраних соціально-демографічних показників. Області країни, що потрапляють в один кластер, характеризуються максимально подібною соціально-демографічною ситуацією, тоді як області з різних кластерів повинні максимально відрізнятися.

Досліджуючи вибрані показники, бачимо, що відібрані змінні мають різні одиниці виміру, тому виникає необхідність здійснити їх стандартизацію, тобто замінити вихідні дані на нормовані, які дають змогу усунути можливий вплив одиниць виміру. Отримані стандартизовані (нормовані) дані представлено на рис. 2.12.

	1 Var1	2 Var2	3 Var3	4 Var4	5 Var5	6 Var6	7 Var7	8 Var8	9 Var9	10 Var10
Вінницька	-0,09	-0,23	0,05	0,12	-0,08	0,14	0,02	-0,60	0,03	-0,70
Волинська	-0,72	-0,54	-0,73	-0,86	-1,98	0,92	-1,08	-0,45	-0,60	-0,68
Дніпропетровська	1,90	1,04	1,69	2,77	0,85	-0,72	1,50	1,52	3,12	1,51
Донецька	3,07	-0,20	0,51	0,56	-2,71	1,96	2,54	3,29	0,93	2,79
Житомирська	-0,51	-0,03	0,10	-0,41	-0,16	0,27	-0,76	-0,60	-0,48	-0,44
Закарпатська	-0,45	-1,03	-1,43	-0,41	0,04	0,14	-0,10	-0,66	-0,77	-1,03
Запорізька	0,08	-0,32	-0,14	0,41	0,16	0,14	1,38	-0,01	0,34	0,93
Івано-Франківська	-0,31	-0,36	-0,54	-0,23	0,00	-0,85	-0,32	-0,53	-0,47	-0,58
Київська	0,19	3,10	1,18	0,46	1,01	-1,46	1,72	0,18	1,09	0,66
Кіровоградська	-0,84	-0,60	-0,50	-0,87	-1,25	1,05	-0,72	-0,60	-0,63	-0,37
Луганська	0,63	-1,02	-0,98	-1,11	0,00	2,18	-0,10	0,20	-1,01	2,07
Львівська	1,09	0,89	1,26	1,51	0,37	-1,20	0,03	-0,05	1,04	-0,17
Миколаївська	-0,61	-0,66	-0,74	-0,46	0,69	0,19	1,23	-0,41	-0,40	-0,01
Одеська	0,92	1,13	1,01	1,32	0,61	-1,37	0,06	-0,28	0,84	0,15
Полтавська	-0,29	0,25	0,34	-0,10	-0,44	0,75	0,58	-0,28	0,72	0,34
Рівненська	-0,57	-0,19	-0,07	-0,52	0,93	-0,42	-0,02	-0,63	-0,69	-0,73
Сумська	-0,68	-0,34	-0,19	-0,56	0,29	-0,38	-0,53	1,25	-0,59	-0,24
Тернопільська	-0,71	-0,53	-0,71	-0,75	-1,33	0,53	-0,96	-0,50	-0,82	-1,22
Харківська	1,27	2,10	2,78	2,06	1,62	-1,76	-0,33	1,93	1,43	0,63
Херсонська	-0,73	-0,75	-0,80	-0,62	0,57	0,45	-0,99	-0,49	-0,76	-0,58
Хмельницька	-0,45	-0,02	-0,01	-0,36	-0,24	-0,20	-0,43	-0,62	-0,51	-0,68
Черкаська	-0,53	-0,15	-0,12	-0,39	0,08	-0,33	-0,51	-0,39	-0,27	-0,32
Чернівецька	-0,88	-0,97	-1,31	-0,84	1,18	-0,68	-1,20	-0,66	-1,00	-1,04
Чернігівська	-0,77	-0,58	-0,66	-0,69	-0,20	0,66	-1,01	-0,59	-0,57	-0,28

Рисунок 2.12 – Стандартизовані значення соціально-демографічних показників областей України в 2020 році

Джерело: створено автором на основі даних [32].

На основі даних рис. 2.12 за допомогою STATISTICA побудовано дендрограму за методом Варда з евклідовою відстанню, яка показала, що доцільно розділити області на 4 кластери (рис. 2.13).

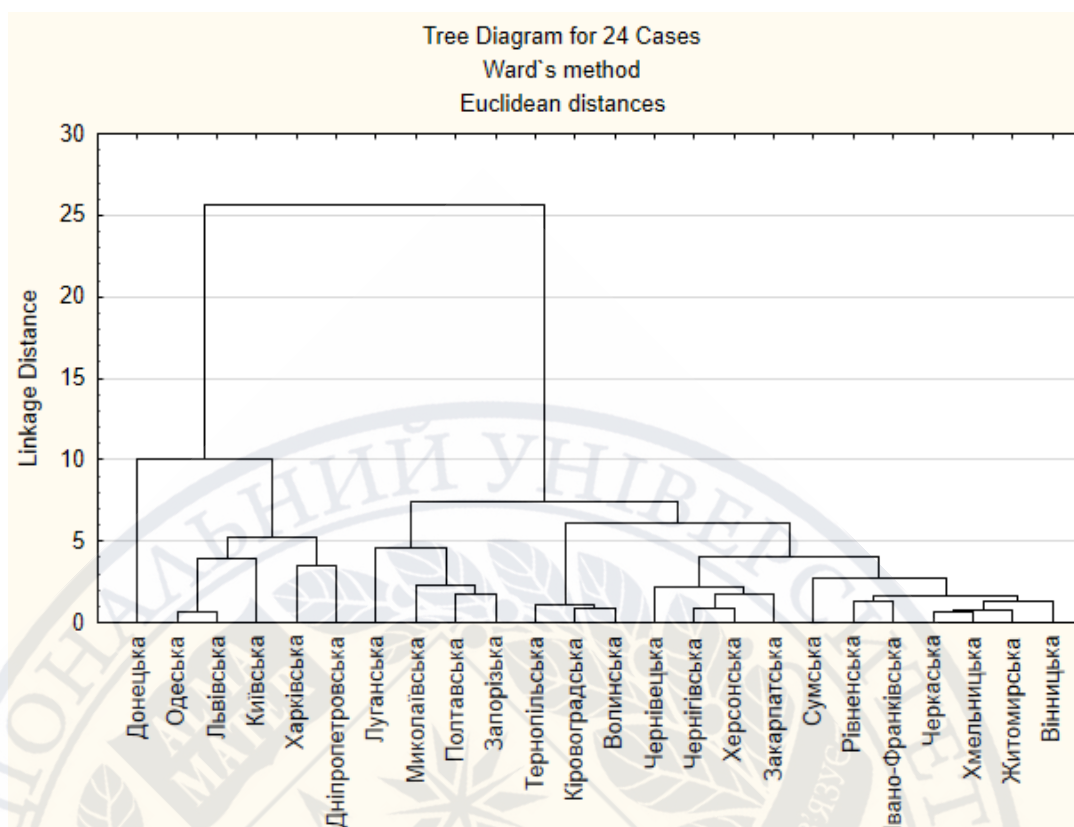

Рисунок 2.13 – Дендрограма за методом Варда

Джерело: створено автором на основі даних [32].

З рисунку 2.13 бачимо ці чотири кластери, а саме: у перший кластер увійшли такі області: Дніпропетровська, Донецька, Київська, Львівська, Одеська, Харківська. Детальніше. Дані по першому кластері можна побачити на рисунку 2.14.

Members of Cluster Number 1 (Spreadsheet6) and Distances from Respective Cluster Center Cluster contains 6 cases	
linkage	Distance
Дніпропетровська	0,791255
Донецька	1,851522
Київська	0,907295
Львівська	0,631503
Одеська	0,669960
Харківська	0,892834

Рисунок 2.14 – Області України, що увійшли до 1-го кластеру

Джерело: створено автором на основі даних [32].

На рисунку 2.15 відображено області, що увійшли до другого кластеру, а саме Вінницька, Житомирська, Запорізька, Івано-Франківська, Миколаївська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Хмельницька та Черкаська.

Members of Cluster Number 2 (Spreadsheet6) and Distances from Respective Cluster Center Cluster contains 10 cases	
linkage	Distance
Вінницька	0,270356
Житомирська	0,346822
Запорізька	0,649875
Івано-Франківська	0,347357
Миколаївська	0,499592
Полтавська	0,545346
Рівненська	0,382602
Сумська	0,559401
Хмельницька	0,291124
Черкаська	0,215029

Рисунок 2.15– Області України, що увійшли до 2-го кластеру

Джерело: створено автором на основі даних [32].

На рисунку 2.16 відображено області, що увійшли до третього кластеру, це Волинська, Кіровоградська, Луганська, Тернопільська та Чернігівська.

Members of Cluster Number 3 (Spreadsheet6) and Distances from Respective Cluster Center Cluster contains 5 cases	
linkage	Distance
Волинська	0,400347
Кіровоградська	0,198806
Луганська	0,960153
Тернопільська	0,429029
Чернігівська	0,317532

Рисунок 2.16 – Області України, що увійшли до 3-го кластеру

Джерело: створено автором на основі даних [32].

До четвертого кластеру увійшло лише три області, а саме Закарпатська, Херсонська та Чергівецька (рис. 2.17)

Members of Cluster Number 4 (Spreadsheet6) and Distances from Respective Cluster Center Cluster contains 3 cases	
linkage	Distance
Закарпатська	0,313309
Херсонська	0,237463
Чернівецька	0,333536

Рисунок 2.17 – Області України, що увійшли до 4-го кластеру

Джерело: створено автором на основі даних [32].

За результатами дендрограми ми розділили показники на чотири кластери за методом k-середніх. Отримали графічне зображення середніх значень змінних для кожного кластера (рис. 2.18).

Проаналізувавши середні значення змінних кожного кластера підсумовуючи можемо сказати, що по першому показнику (чисельність населення) кластери 2, 3 та 4 мають близькі середні значення, проте області, що увійшли до 1-го кластеру значно відрізняються, тому що їхні показники випереджають інші. Також 2-ий (кількість прибулих), 3-ій (кількість вибулих), 4-ий (робоча сила у віці 15 років і старше), 7-ий (середня заробітна плата на 1 штатного працівника), 8-ий (середня заборгованість по виплаті заробітної плати) та 9-ий (валовий регіональний продукт) показники характеризуються аналогічною ситуацією, де середні значення областей з 1-го кластеру значно відрізняються від середніх значень областей, які увійшли до 2-го, 3-го та 4-го кластеру. Що стосується 5-го показника (рівень зайнятості населення у віці 15 років і старше), то бачимо, що значно нижчі показники від інших характеризують області, що увійшли до 3-го кластеру. По шостому показнику (рівень безробіття населення у віці 15 років і старше) близькі середні значення мають області 2-го й 4-го кластеру, тоді як 1-ий має середнє значення набагато менше, а 3-ій – набагато більше. 10-ий показник (середній розмір призначеної пенсійної виплати) показує, що близькі середні значення мають області з другого та третього кластеру, проте 1-ий кластер має середнє значення набагато більше, а 4-ий – менше.

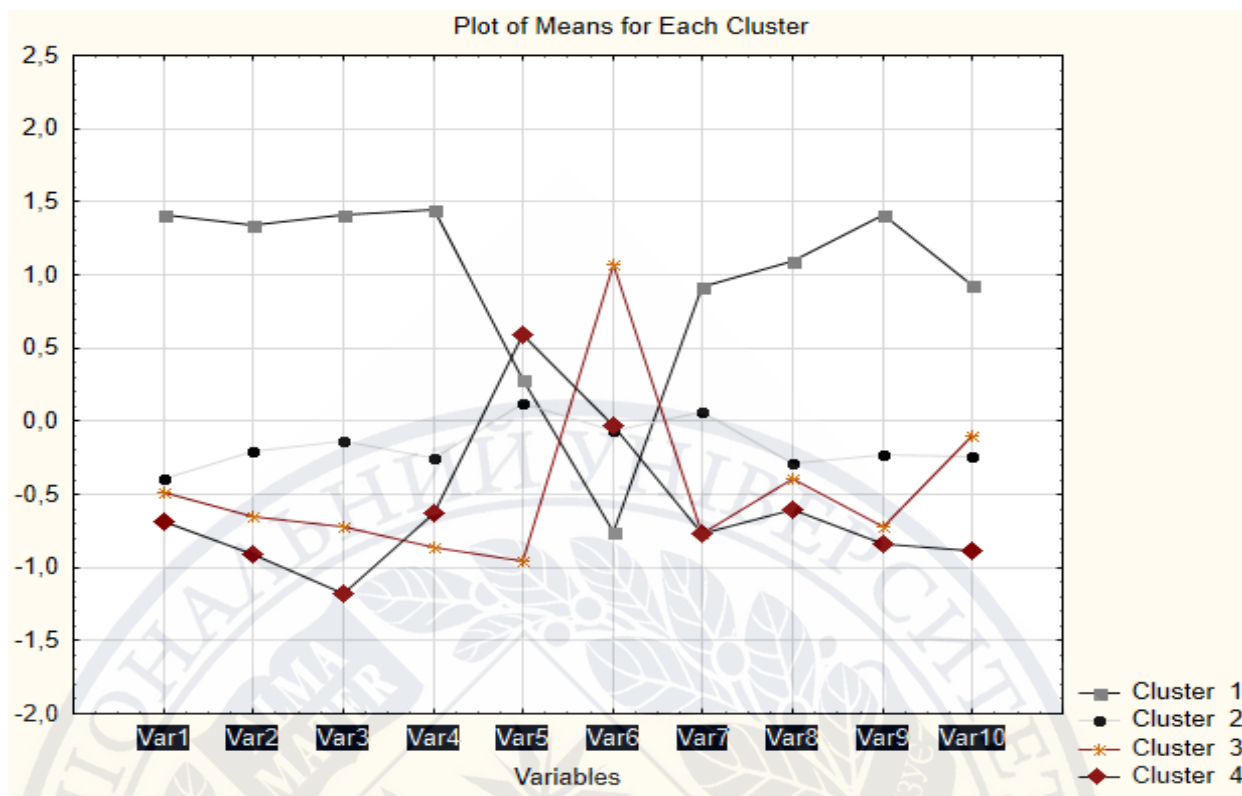

Рисунок 2.18 – Кластерний аналіз за методом k-середніх

Джерело: створено автором [32].

Як зображено на рисунку 2.18 до першого кластера входять області, в яких середні значення показників вищі, ніж у інших кластерах. До першого кластеру входять області з найвищими показниками чисельності населення, кількості прибулих та вибулих, робочої сили у віці 15 років і старше, середньої заробітної плати, середньої заборгованості по виплаті заробітної плати, валового регіонального продукту та середнього розміру призначеної пенсійної виплати. Також, слід зазначити, що тут найменший рівень безробіття.

До другого кластеру попали області, які порівняно з іншими кластерами мають середні значення усіх показників. А до третього кластеру входять області, які характеризуються низькими показниками й лише рівень безробіття населення в віці 15 років і старше є найвищим. Також, варто відмітити, що області даного кластеру мають найменшу чисельність робочої сили в віці 15 років і старше та найменший рівень зайнятості.

І до 4-го кластеру попали області з найменшою чисельністю населення, кількістю прибулих та вибулих, середньою заборгованістю по виплаті заробітної плати, найменшим розміром заробітної плати, валовим регіональним продуктом та середнім розміром пенсій, проте рівень зайнятості в цих областях найвищий.

Отже, можна зробити висновок, що досліджувані області відрізняються усіма соціально-демографічними показниками, що впливають на міграційні процеси в Україні. слід зазначити, що розміром кластери вийшли нерівномірними. Так, у перший кластер увійшло 6 областей, у другий – 10, у третій 5 та в третій – 3 області. Також варто сказати, що розроблений поділ на кластери в певній мірі є умовним, так як доступна статистична інформація не є повною, але розроблений підхід дозволить в перспективі доповнити перелік показників, на основі яких виконувалася кластеризація.

Загальний аналіз нам дав можливість зробити висновки про привабливість для мігрантів кожної з областей, а також дав нам можливість визначити найбільш непривабливі регіони. Дані показники чинять безпосередній вплив на міграцію, за допомогою них можна проаналізувати загальну картину рівня та якості життя населення, а також побачити чи є можливість заробляти та виживати в тому чи іншому регіоні. Области, що відносяться до 1-го кластеру характеризуються значною перевагою і високими значеннями вибраних показників, тому дані області можна вважати найбільш привабливими для трудових мігрантів, тому що тут і зайнятість висока, і заробітна плата, і ВРП, а також тут найбільше мігрантів. Ці регіони України виступають основними ядрами притягання людських ресурсів в українській міграційній системі. Відтак, можна стверджувати, що в цих регіонах кращі умови зайнятості. Концентрація економічно активного населення дозволяє таким областям й надалі забезпечувати розвиток регіонального ринку праці. Відповідно області з 2-го, 3-го та 4-го кластеру характеризуються набагато меншими показниками, але варто відмітити, що для 4-го кластеру є властива висока чисельність зайнятого населення. Проте так як області, які увійшли до 2-

го, 3-го та 4-го кластеру характеризуються меншою привабливістю, то й відповідно з цих областей люди будуть мігрувати й шукати кращих умов для життя. Проведений вище аналіз, сприяє підвищенню рівня наочності, зрозумілості та сприйняття результатів роботи, а також створює підґрунтя для прогнозування задля вирішення проблем, вдосконалення трудової міграції населення України та інше.

Не дивлячись на специфічність показників кількості прибулих і вибулих осіб, їх вивчення дає змогу сформуванню загального бачення регіональної специфіки міграційних процесів в Україні, в тому числі виникнення регіональних міграційних асиметрій [37, с. 103]. Результати такого аналізу є потрібними для обґрунтування пріоритетів регулювання міграції на регіональному рівні та здійснення регіонального міграційного менеджменту [40, с. 88].

Отже, отримані результати підтверджують, що внаслідок міграції Україна зазнає соціальних та економічних втрат. Також можна зазначити, що основними мотивами, які зумовлюють міграцію населення, є передусім економічні причини. Серед них найвагомішим при оцінці привабливості країн виступають регіональні ринки праці та демографічні показники. Саме вони формують напрями міграційних потоків, іншими словами є своєрідними регуляторами інтенсивності територіальних переміщень, адже люди шукають кращий заробіток, вигідніші умови, кращий рівень життя й тому подібне. Дана ситуація потребує розробки і дії ефективного механізму регулювання трудовою міграцією населення України, а також потрібно звернути увагу на чинники її мотивації. У фундаменті створення пріоритетів даного механізму має бути єдине міркування на рахунок стану, причин і наслідків трудової міграції в розподілі позитивного і негативного напрямку – позитивного для розуміння які явища і процеси слід стимулювати та негативного для розуміння які явища і процеси слід послаблювати, нівелювати чи адаптуватись до них (якщо перші два кроки неможливі).

2.3 Перспективні оцінки міграційної ситуації в Україні

Міграційні потоки зовнішньої трудової міграції України щороку змінюють свою кількість, якісний склад та країни базування. Дослідженні раніше дані дали нам уяву про загальну міграційну ситуацію в Україні, а для того, щоб оцінити її в перспективі, на нашу думку, слід проаналізувати рівень заробітної плати в країнах світу, сфери працевлаштування українців за кордоном, показники якості життя в світі й тому подібне.

Перш за все, варто зазначити, що в 2017 році Україна набула безвізового режиму поїздок до ЄС. Наслідком цього відбулося збільшення присутності українців в Європі. Хоча безвізовий режим ніякого впливу не повинен чинити на трудових мігрантів, адже для легального працевлаштування в іншій країні потрібно отримувати дозвіл, але в результаті цього зросла кількість працевлаштованих нелегально, які їдуть за кордон з метою подорожування, а в результаті залишаються працювати там впродовж 3-х місяців (90 днів). Точної цифри трудових мігрантів, які працевлаштовані неофіційно, не відомо, але їх кількість досягає кільком тисячам і дорівнює близько 60% [41]. За даними Євростату, кількість чинних на кінець року дозволів на перебування громадян України на території ЄС-28 впродовж останнього десятиліття подвоїлася і зараз становить близько 1,3 млн осіб [42].

Оскільки, однією з найголовніших причин трудової міграції є отримання вищої заробітної плати, то на рисунку 2.19 зображено розмір мінімальної заробітної плати в деяких країнах світу. Бачимо, що мінімальна заробітна плата в 2020 році в Україні дорівнювала 157\$, на сьогодні вона становить близько 220\$, проте до рівня країн Польщі, Чехії, куди найбільше їдуть трудові мігранти, вона ще не дотягнула, потрібно ще хоча б вдвічі збільшити розмір заробітної плати. Робоча сила – це товар і якщо українець може знайти змогу продати цей товар за вигідніших умов, то він користується цією можливістю й тому в перспективі, якщо ця проблема не буде вирішена, міграція буде збільшувати й надалі свої обсяги.

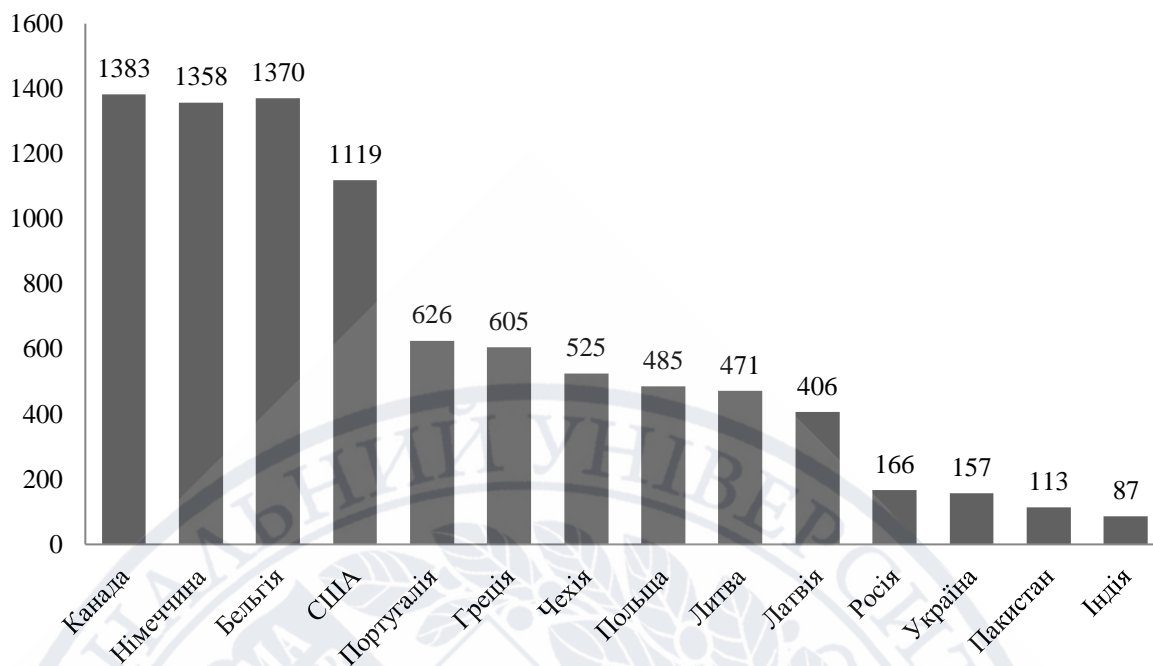

Рисунок 2.19 – Розмір мінімальної заробітної плати в країнах світу в 2020 р., дол. США

Джерело: створено автором на основі даних [43]

Більшу частину мігрантів займають особи чоловічої статі, у 2020 році вони становили 58% трудових мігрантів, проте до 2014 року їх чисельність була значно нижче і дорівнювала 33%. Наслідком цього стало те, що найпоширенішою сферою зайнятості серед трудових мігрантів є реконструкція та будівництво, сільське господарство, а також виробництво [44, с. 17]. Слід зазначити, що будівництво є найбільш оплачуваною серед робіт за кордоном. Також сфери працевлаштування, де бажають працювати трудові мігранти зображені на рисунку 2.20. Бачимо з рисунку, що найбільше трудові мігранти бажають працювати на роботі за своєю спеціальністю (24%), а також бажаними сферами працевлаштування є хатня робота (догляд за дітьми/літніми людьми, прибирання помешкань) та будівництво й реставраційні роботи, а найменший відсоток мігрантів хоче працювати у сфері торгівлі (продавець) або на будь-якій іншій роботі.

Однією з проблем, яка вплине на трудову міграцію в Україні, стане безповоротна міграція. На сьогоднішній день, згідно з соціологічним

дослідженням Gremi Personal, вже 35,1% мігрантів, які працюють у Польщі, не мають намір повертатися додому на Україну, а також 51,7% планують або вже перевезли свою сім'ю у Польщу. Також слід зазначити, що майже 40% працюючих планують відкрити власний бізнес у сусідній країні, а також більше 50% планують придбати там нерухомість, однак більша частина трудових мігрантів мають на меті поїхати заробити та повернутися додому [45]. Аналогічні наміри зустрічаються серед трудових мігрантів, які мігрують в інші країни, попри Польщу.

Рисунок 2.20 – Бажані сфери працевлаштування трудових мігрантів, %

Джерело: створено автором на основі даних [36]

Одним з питань оцінки міграційної ситуації в перспективі є те чи буде зростати частка мігрантів. Тут слід зауважити те, що наша країна є однією з найбільш міграційних націй і виходячи з історії можна сказати, що населення завжди мігрувало зі сходу на захід та з півдня на північ. Дивлячись на європейські країни, бачимо, що поляки їдуть до Німеччини, німці в США, а українці в Польщу. І не дивлячись на те, що заробітна плата в нашій країні підвищується, вона значно різниця від країн, що є основними напрямками для заробітку й тому міграція буде продовжуватися й надалі. Також існуючі

мігранти провокують родичів та знайомих також їхати на заробітки й радять їм можливі шляхи. Проте напрями трудової міграції можуть змінитися, прикладом цього є відкриття кордонів Німеччини для української робочої сили.

Пандемія COVID-19 значно вплинула на глобальну та національні економіки в усьому світі. Багато експертів називають сучасну кризу наймасштабнішою в XXI столітті. Негативні економічні наслідки від пандемії відчують на собі сотні мільйонів працівників по всьому світу, в число яких входять і трудові мігранти. За даними МОМ, у світі налічується близько 272 млн. мігрантів, що представляють собою досить різні соціальні групи, але найбільшу з них формують саме трудові мігранти, які відчують на собі основний тягар від цієї кризи [46].

Серед основних негативних наслідків кризи COVID-19, з якими зараз стикаються трудові мігранти у всьому світі можна виділити: закриття кордонів і обмеження пересування; проблеми з отриманням і продовженням міграційних документів в країнах перебування і роботи; зростання безробіття і погіршення умов праці / експлуатація праці. У березні минулого року значна кількість країн у світі почали застосовувати обмеження для громадян країни, а також для іноземців задля зменшення поширення вірусу COVID-19. Однією з них стала Польща, з якої виїхало двома хвилями близько 12% українців, однак очікувана третя хвиля виїзду не відбулася, причиною стали зміни в законодавстві Польщі щодо легального перебування мігрантів. У силу вступив закон, де зазначено, що якщо в іноземця закінчився термін віз та карт перебування в Польщі, то він може бути на території Польщі до закінчення епідемії, а також 30 днів після цього [47]. Це спричинило те, що більша частина українців були за кордом довгий термін. Зустрічалися випадки, коли трудові мігранти зловживали цим і їхали на роботу по запрошенню на 90 днів, а залишалися там на кілька місяців або ж і на рік.

Основною серед проблем трудових мігрантів є безробіття, так як робота є основною умовою для імміграції і засобом існування в чужій країні. Очевидно, що трудових мігрантів безробіття торкнеться в першу чергу і на відміну від

громадян країн, де працюють мігранти, вони не зможуть претендувати на соціальну допомогу, що просто може залишити багатьох з них без засобів існування і, отже, без можливості повернутися додому. За оцінками МОП у 2020 році у світі відбулося зменшення робочого часу до 8,8%, що становить 255 млн. повних робочих місць. Порівнюючи з фінансовою кризою 2008-2009 років, це в чотири рази більше. Наслідком цього стало скорочення сукупних доходів працівників близько на 3,7 трильйона доларів США (на 8,3 відсотка), що дорівнює 4,4% глобального ВВП [48].

Окрім безробіття, ще однією глобальною проблемою є трудова експлуатація та погіршення умов праці. Епідемія спричинила безвихідну ситуацію для трудових мігрантів, стало необхідним шукати нову роботу, яку знайти в таких умовах практично неможливо. Такі обставини змусили трудових мігрантів погоджуватися на будь-які умови праці, аби не втратити роботу. У підсумку, часто мігрантам доводиться працювати за меншу заробітну плату, нехтуючи власним здоров'ям і добробутом.

Попри всі втрати та обмеження для трудових мігрантів, що спричинила пандемія COVID-19, виникла затребуваність в окремих групах трудових мігрантів, які допоможуть протистояти пандемії та підтримати життєздатність країни. У цю групу входять не тільки висококваліфіковані працівники (лікарі, медсестри), а й люди, які працюють в сільському господарстві, виконують хатню роботу (догляд за дітьми/літніми людьми), прибиральники, кур'єри, водії [46]. У зв'язку з цим, багато країн активно заохочують трудових мігрантів, зайнятих в даних сферах діяльності, надаючи їм пільги щодо продовження документів, розширену мобільність, а також підвищені ставки заробітної плати. Однак це відбувається переважно в розвинених країнах, де велика частка трудових мігрантів, зайнятих на роботі низької кваліфікації.

Міграція, в тому числі й трудова міграція, значно впливає на демографічну ситуацію в країні. Чисельність населення України, яка у 1993 році дорівнювала 52 млн. осіб, на сьогодні через негативні тенденції скоротилася майже на 10 млн. Якщо показники народжуваності, тривалості

життя та міграції будуть незмінними, то Україну чекає значне зниження чисельності населення. На рисунку 2.21 представлено прогноз чисельності населення України за умови незмінних показників.

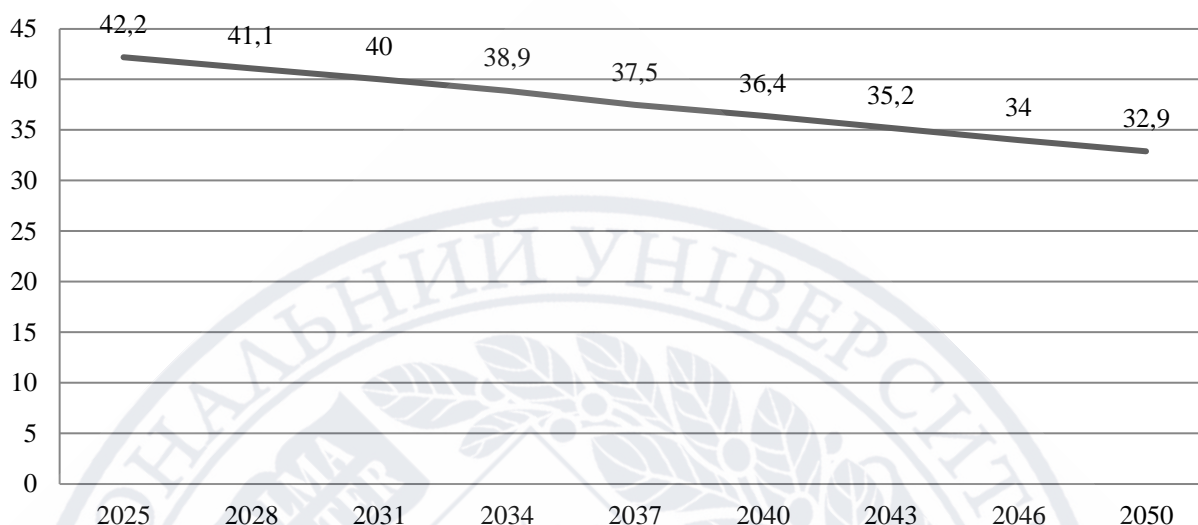

Рисунок 2.21 – Прогноз чисельності населення України за умови незмінних показників народжуваності, тривалості життя та міграції, млн. осіб

Джерело: створено автором на основі даних [49, с. 88]

На рисунку 2.21 бачимо, що за комплексним демографічним прогнозом України на період до 2050 року відбудеться зменшення чисельності населення ще на 10 млн. осіб і буде дорівнювати у 2050 році 32,9 млн. осіб.

Отже, впровадження безвізового режиму, рівень мінімальної заробітної плати в країнах світу, сфери працевлаштування, пандемія COVID-19 значно впливає на перспективну оцінку міграційної ситуації в Україні. Виходячи з усієї проаналізованої ситуації слід зазначити, що частка трудових мігрантів буде продовжувати зростати. Люди будуть їхати за кращими умовами, вищою заробітною платою й тому подібне. Ще й значно на це вплине COVID-19, незважаючи на усі негативні наслідки пандемії за кордоном, які вже певною мірою стабілізувалися, люди будуть мігрувати, оскільки ситуація в Україні погіршиться (знизиться ВВП, зросте безробіття). Українці почнуть масово мігрувати, адже багато з них не будуть мати постійного робочого місця після карантину.

Висновки до розділу 2

Отже, за результатами проведеного дослідження варто зробити відповідні висновки:

Проаналізовано сучасні тенденції зовнішньої трудової міграції населення України. Аналіз тенденцій міграційного руху в Україні свідчить про те, що починаючи з 2013 року у зв'язку з посиленням патріотизму через проведення військових дій на сході в країні відбулося скорочення обсягів вибуття економічно активного населення та зросла кількість випадків рееміграції. Однак, вже з 2016 року, безвізовий режим значно збільшив коротко- та середньострокову міграцію. Аналіз чисельності трудових мігрантів показав, що сьогодні їх кількість сягає майже 3 млн. осіб та майже 40% з них мігрують до Польщі за кращими умовами проживання, вищою заробітною платою, кращими умовами найму й тому подібне. Такі тенденції є негативними для соціально-економічного розвитку країни та несуть загрози зниження та втрати трудового потенціалу держави.

Вивчення економічних втрат внаслідок міграції показало, що наша країна втрачає найцінніший ресурс – висококваліфікованих працівників та молодь. 41,3% мігрантів становлять люди у віці 15-34 років, а також 16,4% мають повну вищу освіту. Оцінка трудової міграції у розрізі областей дозволяє сформулювати загальне бачення середовища мотивації трудової міграції та дозволяє побачити в яких регіонах несприятливі умови для працівників. Зробивши кластерний аналіз привабливості регіонів України, визначили, що найпривабливішими областями є: Дніпропетровська, Донецька, Київська, Львівська, Одеська, Харківська області, а найменш привабливіші – Закарпатська, Херсонська та Чернівецька області. Дана ситуація потребує розробки і дії ефективного механізму регулювання трудовою міграцією населення України, а також потрібно звернути увагу на чинники її мотивації. У фундаменті створення пріоритетів даного механізму має бути єдине міркування на рахунок стану, причин і наслідків трудової міграції в розподілі позитивного і негативного напрямку – позитивного для розуміння які явища і процеси слід стимулювати

та негативного для розуміння які явища і процеси слід послаблювати, нівелювати чи адаптуватись до них (якщо перші два кроки неможливі).

Виявлено перспективні оцінки міграційної ситуації в Україні, на які вплинули:

1. Рівень мінімальної заробітної плати у світі. Оцінка показала, що Україна значно відстає від тих країн, куди мігрують наші співвітчизники.
2. Безвізовий режим, який посприяв збільшенню чисельності українців в країнах Європи.
3. Сфери працевлаштування. Українці працевлаштовані за кордоном на роботах, де не потрібно високої кваліфікації.
4. COVID-19. Аналіз показав, що в країнах світу виникають проблеми працевлаштування у зв'язку з пандемією, проте Україна не є виключенням й тут також знизиться ВВП, зросте безробіття й тому подібне, тому українці будуть продовжувати мігрувати, тим паче ситуація в світі більш-менш стабілізувалася.

Тому виходячи з усього цього, можна прогнозувати, що трудова міграція не зменшить свою чисельність, якщо держава не введе якісь зміни в міграційну політику України.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ ЗОВНІШНЬОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ

3.1 Механізм регулювання зовнішньої трудової міграції в Україні

На сьогоднішній день міграція є одним з найбільш суперечливих явищ в системі державного управління. Основною проблемою сучасного управління міграційними процесами є пошук найбільш ефективних підходів і методів, які дозволили б отримати найбільш оптимальну віддачу від процесу, наприклад грошові перекази від мігрантів, робоча сила іноземців і т.д., і зменшення завданої цим же процесом шкоди, прикладом є «відтік мізків», старіння нації й тому подібне. Урядові структури розвинених країн все більше усвідомлюють необхідність комплексного і збалансованого підходу в управлінні міграцією. Впродовж тривалого часу вивчення міграційних процесів і їх впливу на структуру та політику сучасних держав залишалося в тіні. Однак сучасні тенденції зміни світового геополітичного простору висунули міграцію населення на позицію однієї з важливих складових системи внутрішньодержавних і міждержавних відносин. У розпал гострої глобальної конкуренції, транснаціоналізації політичного і економічного простору вона впливає на характер і сутність політичних процесів, на політичну систему будь-якої сучасної держави. Також значний вплив вона чинить на ринок праці країни. Варто зауважити, що сьогодні ситуація на ринку праці України досить нелегка, що відображається рівнем безробіття, малою кількістю якісних вакансій, рівнем заробітної плати й тому подібне. На рис. 3.1 представимо власне бачення причин і наслідків невідповідності попиту та пропозиції праці.

Як показують дані рис. 3.1, у сучасних умовах глобалізації існує невідповідність попиту та пропозиції на ринку праці, що призводить як до втрат держави та працівників, так і до створення кадрового резерву для структурної економічної перебудови, перенавчання та підвищення рівня освіти населення. Українці мають достатньо можливостей для легального працевлаштування за

кордоном. Значна кількість наших громадян вже має позитивний досвід роботи за кордоном. Україна вже багато років характеризується складною економічною ситуацією, що провокує українців шукати роботу за межами своєї країни. Внаслідок усього цього можна стверджувати, що наші громадяни будуть численними трудовими мігрантами за кордоном ще впродовж багатьох років.

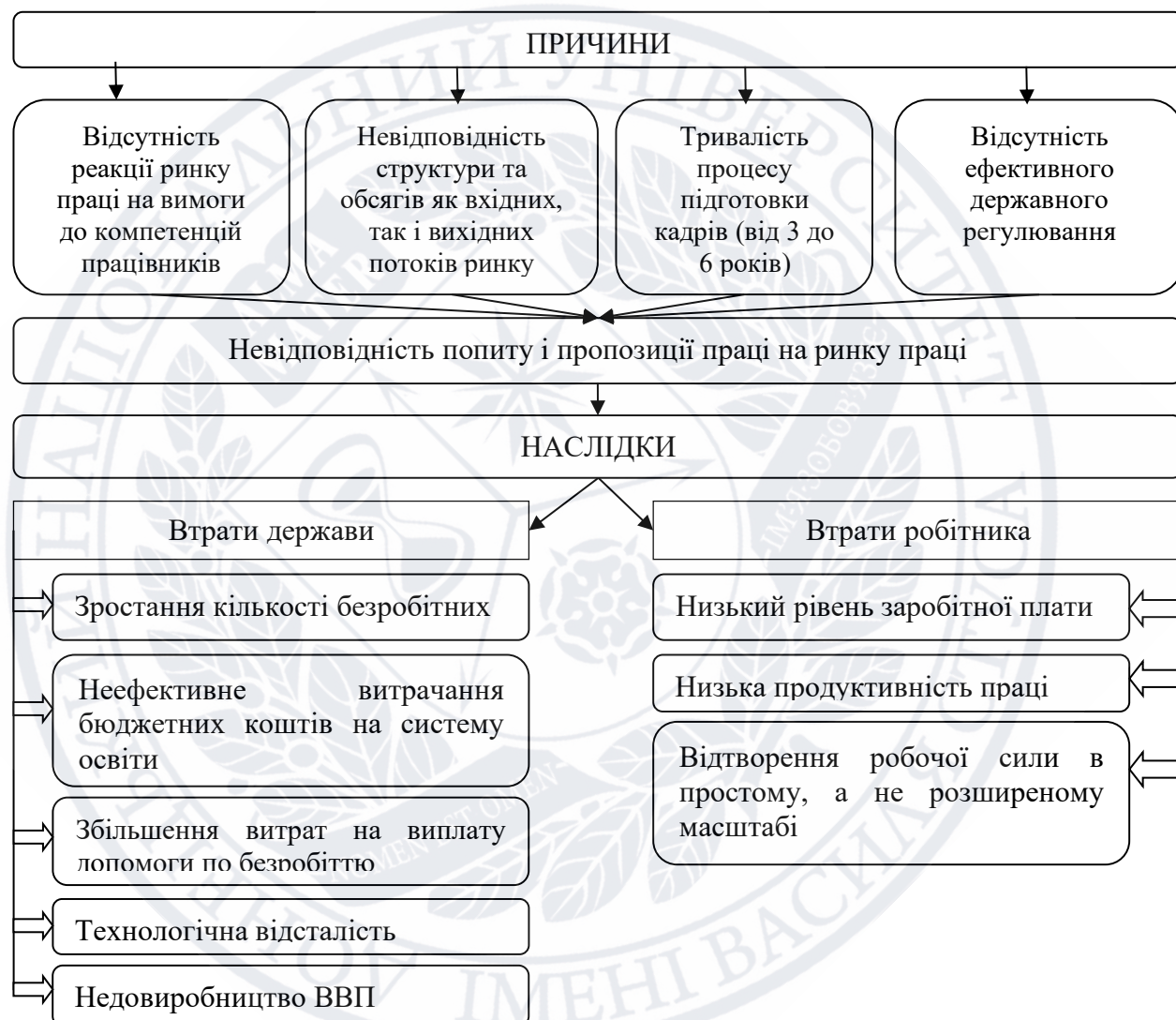

Рисунок 3.1 – Причина та наслідки формування трудової міграції в Україні

Джерело: авторський підхід.

Одним з ключових питань, що вивчаються в контексті проблеми, є контроль над міграційними потоками на території країн світу. Іншими словами, мова йде про міграційну політику держав. Труднощі в сфері управління

міграційними процесами зростають в зв'язку з внутрішніми і зовнішніми геополітичними процесами. У зв'язку з цим держава повинна звернути увагу на соціально-економічні, політичні та міграційні процеси в країнах походження мігрантів, розвивати міждержавне співробітництво з іншими країнами у сфері реадмісії нелегалів і боротьби з транснаціональною злочинністю.

Трудова міграція значно впливає на життя та трудову діяльність громадян країни, вона породжує значну кількість позитивних та негативних наслідків, які відчувають на собі як люди, які мігрують, так і вся країна. Вивчення цих наслідків відіграє значну роль в механізмі регулювання зовнішньої міграції, так як вони є передумовою формування міграційної політики країни. На рисунку 3.2 згруповані позитивні та негативні наслідки трудової міграції для мігранта та для країни.

Міграційна політика включає в себе концепцію, яка представляє собою фундамент міграційної політики, систему поглядів, що визначають межі правового, етичного та ідеологічного простору, в рамках якого можуть формуватися програмні документи з міграції населення та інших напрямках державного регулювання демографічних процесів. Концепція міграційної політики, якщо вона виступає правовим документом державного рівня, включає принципи, згідно з якими має здійснюватися регулювання міграційних процесів. Подібні документи регіонального рівня повинні відповідати основним положенням Концепції міграційної політики країн. Основними елементами Концепції міграційної політики, крім принципів, що визначають правовий та етичний простір, в рамках якого допустимо вплив на міграційні процеси, є мета, зумовлені нею завдання в усіх напрямках міграційної діяльності, пріоритети та механізми здійснення політики.

Вихідним при цьому є обґрунтування мети міграційної політики. Для цього можливі різні підходи: з позиції забезпечення економіки, що розвивається трудовими ресурсами; з позиції характеру демографічного розвитку (міграція як компенсатор природного спаду населення); з позиції геополітичних інтересів держави, її національної безпеки. Ці та інші підходи

можуть використовуватися або самостійно, або одночасно з іншими. Міграційна політика носить територіально-диференційований характер. Тому в різних місцевостях існують різні міграційні проблеми, а отже, цілі міграційної політики та напрямки їх досягнення різні. Підпорядкованість цілей і диференціація їх за стадіями міграційного процесу, а також за видами міграції та її напрямками визначають їх багатоплановість і територіальні відмінності.

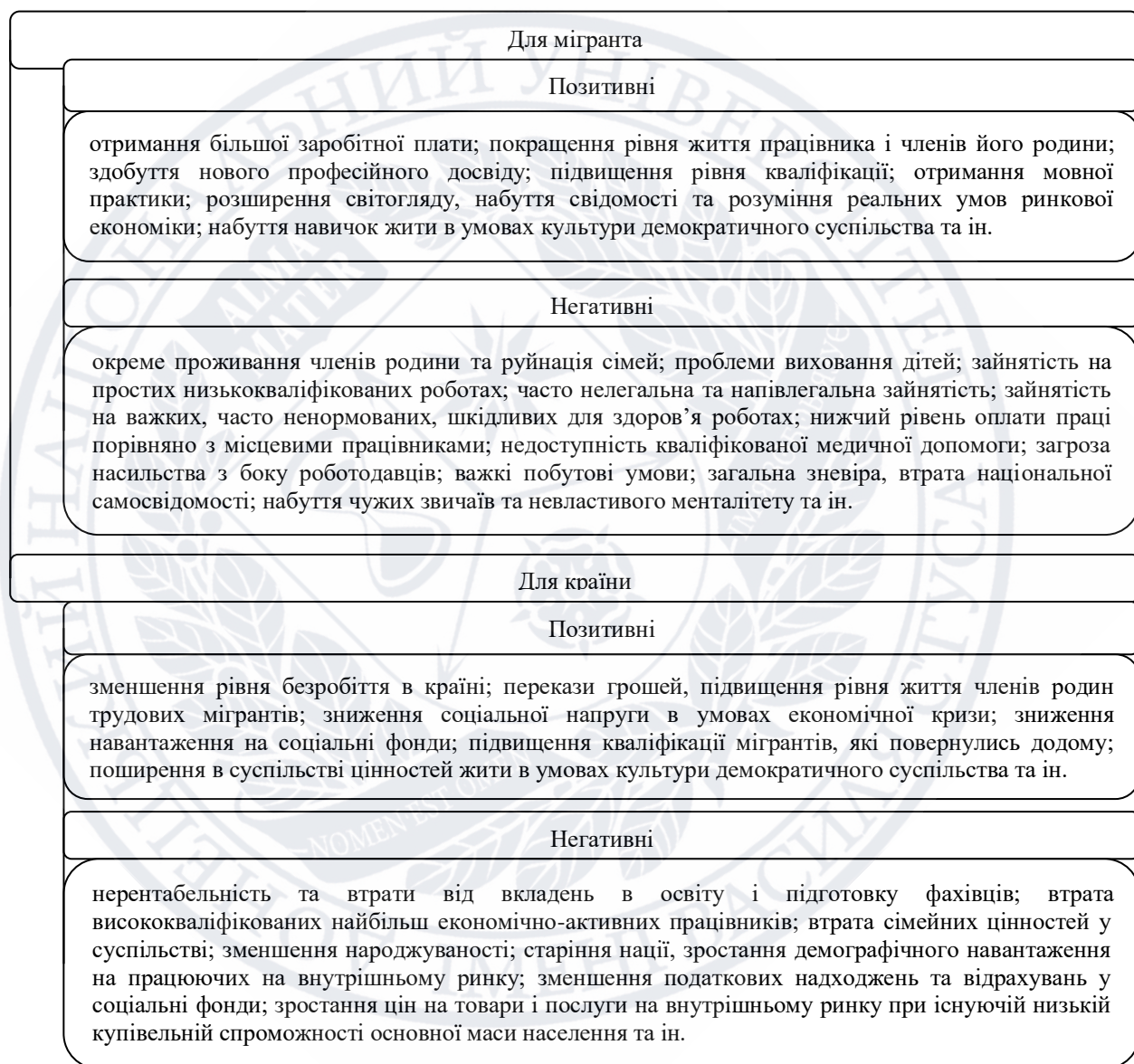

Рисунок 3.2 – Наслідки формування трудової міграції з України до інших країн світу

Джерело: авторський підхід.

Налагоджений механізм трудової міграції націлений на вдосконалення теорії зовнішньої і внутрішньої міграції в сучасних умовах, розгляд основних

передумов формування сучасної міграційної ситуації в Україні та інших країнах, виявлення чинників, що впливають на територіальну неоднорідність міграційних процесів в регіонах, на реалізацію ефективних рішень проблем, що виникли в результаті міграційних процесів в Україні та інших країнах. Наукові погляди теоретиків в області міграції служать для розуміння причин і факторів не тільки минулих, а й сучасних процесів міжнародної міграції. Знання законів міграції дозволяє спрогнозувати ефективні стратегічні соціо-еколого-економічні напрямки розвитку економіки країни будь-якої держави. Стратегія визначає пріоритети державної політики, які скоординовані з умовами нових ринків працевлаштування, створює соціально-економічний і правовий захист трудящих мігрантів, сприяє формуванню якісної доміграційної і професійної підготовки працівників мігрантів. При цьому одним з головних чинників в реалізації поставлених завдань виступають партнерські відносини за допомогою багатостороннього міжнародного співробітництва між державами в умовах глобалізації.

Варто відзначити, що в Україні на державному рівні повинно бути сформовано стратегічне бачення позитивної ролі міграційного ресурсу для демографічного і економічного розвитку даної країни. Без міграційного приросту чисельність населення України буде неухильно скорочуватися, що несприятливо позначиться на геополітичному положенні країни і її місці в ієрархії найбільших світових держав, тому потрібно працювати над імміграційною політикою держави. В історії не було випадків, коли прискорення економічного зростання країни відбувалося б при скороченні чисельності трудових ресурсів. Викликане об'єктивними демографічними причинами скорочення чисельності і старіння національної робочої сили в Україні фактично ставить під сумнів можливість поступального розвитку економіки. В таких умовах залучення додаткової робочої сили з-за кордону стає необхідною умовою подальшого розвитку країни. Тільки однозначне розуміння і визнання на офіційному рівні позитивної ролі міграції для подальшого розвитку України може сформулювати переконливий посил суспільству про те,

що мігранти – це абсолютно необхідна частина українського життя. Поряд з визнанням позитивного потенціалу міграції має бути чітке розуміння міграційних викликів, з якими стикається Україна.

Стратегічні цілі, які стоять перед українською міграційною політикою, повинні проглядатися за всіма прийнятими нормативними актами і адміністративними рішеннями в цій галузі. У сфері міждержавної міграції – це повернення мігрантів, які виїхали на роботу за кордон та стимулювання припливу постійних мігрантів для стабілізації чисельності постійного населення України і тимчасових мігрантів для заповнення дефіциту вітчизняного ринку праці.

Основна мета в галузі трудової міграції – створення працюючої (проігноровані українськими роботодавцями та мігрантами) моделі залучення іноземної робочої сили, яка витікала б з реальних потреб вітчизняного ринку праці, не ущемляючи прав українських працівників, і при цьому гарантувала права трудових мігрантів. При цьому політика по залученню трудових мігрантів повинна бути додатковим, а не основним інструментом виправлення ситуації на ринку праці, оскільки працевлаштування «своїх» є важливішим кроком. У зв'язку з цим актуальним управлінським завданням є визначення реального дефіциту кадрів на українському ринку праці, оцінка можливостей перерозподілу наявних національних трудових ресурсів та, виходячи з цього – потреби в залученні іноземної робочої сили. Таке завдання не може вважатися завданням міграційної політики; воно повинне вирішуватися в комплексі з реалізацією державної соціально-економічної політики, політики зайнятості населення, політики в галузі освіти, політики регіонального розвитку.

Захист інтересів національних працівників може забезпечуватися не тільки кількісними обмежувачами для іноземної робочої сили. Пріоритетне право працевлаштування для українських працівників вже гарантує їх перевагу на ринку праці. Законодавчо закріплена реалізація принципу рівної оплати за рівну працю для мігрантів і національних працівників також на ділі є

механізмом захисту національного ринку праці, тобто не дозволяє розцінювати мігрантів як джерело дешевої робочої сили.

При цьому зведення таких штучних обмежень на шляху іноземних працівників на український ринок праці, як здача іспиту на знання української мови, історії та законодавства України (що безумовно доречно щодо іноземних громадян, які претендують на отримання дозволу на проживання і громадянства України) як умови отримання дозвільних документів на право працювати в Україні, здатне лише відвести потоки трудової міграції в сферу тіньового працевлаштування. Проте, найважливішим, часто визначальним, аспектом інтеграції є економічний. Участь мігрантів в ринку праці неминуче має на увазі недопущення дискримінації та експлуатації мігрантів, сприяння підвищенню їх кваліфікації та технічної підготовки, а значить, передбачає не тільки пристосування мігрантів до приймаючого суспільства, а й наявність «зустрічних» кроків з приймаючої сторони. Саме в економічній сфері важливо реалізувати основні принципи співвіднесення прав трудових мігрантів та національних працівників: при дотриманні принципу пріоритетного найму українських громадян повинен жорстко дотримуватися принцип рівної оплати за рівну працю і забезпечення соціальних і трудових прав мігрантів, що дозволить сприймати трудових мігрантів не як джерело дешевої робочої сили, а як спосіб поповнення дефіциту вітчизняного ринку праці.

Важливим завданням політики інтеграції є скорочення ризиків, які несе в собі масова міграція в плані національної безпеки (таких як етнічне розмежування суспільства, втрата єдиних цінностей і норм). Тільки в тому випадку, якщо приймаюча держава робить реальні кроки, щоб забезпечити права мігрантів, які протидіють дискримінації та маргіналізації мігрантів, тіньової зайнятості та експлуатації мігрантів, їх соціальної виключеності, і в той же час сприяє формуванню толерантного ставлення до приїжджих серед корінного населення, публічно визнає роль мігрантів для економіки країни, роз'яснює ті чи інші мотиви проведеної міграційної політики населенню –

тільки тоді створюється атмосфера, в якій мігранти та суспільство можуть ефективно взаємодіяти.

Для того, щоб змінити структуру економіки України й, перш за все, підвищити професійний рівень працівників нашої держави, які зайняті у вищій ланці ланцюжка зі створення доданої вартості, потрібно звернути більшу увагу на освіту. Освіта – майбутнє нашої держави, вона готує висококваліфіковані кадри, які в майбутньому піднімають економіку нашої держави. У цьому сегменті економіки повинні бути зайняті найбільш конкурентоспроможні працівники, у результаті чого професійні заклади та заклади вищої освіти будуть давати високий рівень знань для майбутніх кадрів. Попри це, слід визначити потреби ринку праці країни й готувати, відповідно, потрібних людей, щоб не було надлишку і зростання структурного безробіття. Щодо забезпечення вітчизняного ринку праці іноземними кадрами необхідної кваліфікації потрібно на державному рівні вирішити питання професійної підготовки трудових мігрантів. Про актуальність цього говорить високий незадоволений попит на робочу силу на українському ринку праці в умовах припливу трудових ресурсів з-за кордону. Досвід показує, що професійна і мовна підготовка потенційних мігрантів в країнах походження часто не відповідає вимогам українських роботодавців. Доцільно налагодити підготовку робітничих кадрів з числа мігрантів в Україні на основі існуючих і створення нових навчальних закладів системи середнього професійного навчання. Це забезпечило б необхідний рівень професійної і одночасно мовної підготовки. Навчання повинно проводитися на кредитній основі з умовою подальшого відпрацювання суми кредиту в Україні.

Але сама освіта не може подолати всіх перешкод, що стоять перед Україною. На національному та обласному рівнях потрібно інвестувати в інфраструктуру: відкривати нові підприємства, установи, удосконалювати, відновлювати, відкривати та будувати все можливе для розвитку країни, що дасть:

- в короткостроковій перспективі збільшення робочих місць,

- в середньостроковій і довгостроковій – збільшення прибутку на інвестиції в приватному секторі.

Варто також здійснювати інвестиції в нові технології, це, по-перше, посприє розвитку держави, а, по-друге, дозволить створити нові робочі місця в експортному секторі економіки. В інвестиційному процесі повинні брати участь як засоби приватних фірм чи організацій, так і держава. Шкода, що сьогодні уряд інвестує незначні кошти в наукові дослідження та нові технології, також збільшення кількості робочих місць не було головною метою цих інвестицій. Однак, вже сьогодні країна потребує здійснення державних інвестицій в розвиток освіти, інфраструктури, нових технологій, де основна мета – збільшення кількості робочих місць, відновлення конкурентоспроможності та збільшення зайнятості в експортному секторі.

На нашу думку, реформування ще потребує система оподаткування. Доречно було б її спростити та перебудувати так, щоб вона стимулювала підвищення конкурентоспроможності, зростання інвестицій і збільшення зайнятості. Необхідно переглянути податкове законодавства й усунути прогалини, які там є, а також потрібно ліквідувати всі перепони, що перешкоджають виявленню ініціативи. Зменшити податки для того, щоб зробити Україну більш привабливою країною для ведення тут бізнесу та заохочення здійснювати інвестування. Слід зазначити, що зараз транснаціональні корпорації «за» зберігання та інвестування своїх доходів за кордон, оскільки, якщо вчинити по-іншому, то вони змушені будуть платити податки і в тих країнах, де одержують прибуток, і в Україні.

Що стосується зменшення податків, то це призведе до зменшення надходжень до держбюджету, але ці втрати можна подолати підвищенням податків на споживання. Окрім того, ця дія могла би принести додаткову вигоду, так як може повпливати на зміну теперішньої структури попиту на користь товарів вітчизняного виробництва. Це є необхідним не тільки для того, щоб не допустити зростання безробіття в країні, але і для скорочення дефіциту торгового балансу.

На наш погляд, цільовими орієнтирами нової міграційної політики країни в сфері зовнішньої трудової міграції на перспективу повинні стати: збалансований територіальний соціально-економічний розвиток країни; соціально-економічне благополуччя і забезпечення безпеки громадян. Реалізація механізму регулювання зовнішньої трудової міграції в Україні передбачається здійснити шляхом:

- 1) вдосконалення законодавства України з питань міграції;
- 2) укладення та реалізації міжнародних договорів України з питань міграції, в тому числі угод про регулювання процесу переселення і захист прав переселенців, а також про захист прав співвітчизників за кордоном;
- 3) розробки в установленому порядку і реалізації заходів з регулювання міграційних процесів в рамках відповідних державних цільових програм;
- 4) розробки та реалізації регіональних міграційних програм;
- 5) розробки заходів з облаштування вимушених мігрантів і включення їх в державні, міжрегіональні та регіональні програми соціально-економічного розвитку;
- 6) розробки соціально-економічних заходів, спрямованих на регулювання міграційних процесів з урахуванням геополітичних інтересів країни, соціально-економічної, демографічної та екологічної ситуації і перспективи розвитку регіонів, бажаних для розміщення мігрантів;
- 7) розрахунку балансів трудових ресурсів як всієї країни, так і регіонів, забезпечення створення робочих місць при реалізації економічних та інвестиційних проектів;
- 8) вдосконалення взаємодії між державними органами виконавчої влади з питань міграції;
- 9) створення системи наукового забезпечення та професійної підготовки кадрів з питань міграції;
- 10) взаємодії з іноземними державами і міжнародними організаціями з метою регулювання міграційних процесів.

Отже, на нашу думку, найголовнішими моментами є вдосконалення освіти, інвестування в інфраструктуру, у нові технології, реформування системи оподаткування, а також удосконалення імміграційної політики. Механізм регулювання міграційних процесів дасть можливість подолати всі негативні наслідки зовнішньої трудової міграції, а також дозволить створити умови для вирішення завдання щодо забезпечення національної безпеки, сприятиме сталому розвитку економіки країни, дотримання прав людини та підвищенню якості життя населення України.

3.2 Рекомендації щодо удосконалення державної міграційної політики країни

Важлива роль міграції полягає в плануванні руху населення і управління ним, в контролі за мінливою ситуацією і в гнучкому реагуванні на нові умови соціально-економічної реальності, що виникають в процесі реформування економіки і суспільства. Економічна функція міграції забезпечує кількісну і якісну відповідність речових і особистісних факторів виробництва. Селективна політика пов'язана з залученням мігрантів за такими ознаками, як професія, кваліфікація, країна.

Регулювання міграційних процесів, як і управління міграційними потоками, є однією з найважливіших задач держави, без реалізації якої неможливо забезпечити національну безпеку і соціальну стабільність в суспільстві, також неможливо посприяти вітчизняній економіці та реалізувати інтереси громадян. Регулювання міграційних процесів проводиться на основі міграційної політики, яка повинна враховувати стратегічні інтереси держави і суспільства, так як міграційні процеси мають довготривалі наслідки у всіх сферах суспільства [50, с. 255].

Згадані вище обставини вказують на необхідність вироблення зваженої міграційної політики, належного законодавчого забезпечення регулювання зовнішньої трудової міграції та злагодженої роботи всіх органів влади України. На сьогоднішній день в умовах існуючої демографічної кризи процес міграції

населення є найважливішим для сучасної України. За допомогою міграції виконується головним чином збільшення населення країни, проте, якщо міграційна політика вибудована не вірно, то відбувається скорочення населення через значну кількість трудових емігрантів.

Міграційний приріст (поряд з природним приростом) є складовою загального приросту населення, а його збільшення – найважливіше завдання сучасної української політики. Однак необхідно відзначити, що в другому десятилітті ХХІ ст. зовнішня міграція в Україні набуває нових рис, перестаючи бути виключно економічною. Необхідно констатувати зміни економічних і соціальних параметрів міграції, які потребують нових методів правового регулювання. У зв'язку з цим актуальне вдосконалення національного міграційного законодавства, яке буде спрямоване на адаптацію міграційних потоків до стратегічних інтересів держави.

З огляду на масовість міграційної політики, перед початком кодифікації законодавства необхідно довести до кінця розробку наявних на сьогоднішній день законодавчих ініціатив і сконцентруватися на змісті самих норм і усунення усіх помилок та не доопрацювань. Кодекс повинен стати єдиним документом, що визначає правові норми, пов'язані із здійсненням в Україні державної політики в сфері міграції, врегулюванням міграційних процесів і відносин, що виникають у цій сфері, а також правовим становищем іноземних громадян і осіб без громадянства в Україні.

У кодексі можуть бути зосереджені положення різних нормативно-правових актів, що регулюють в даний час міграційну сферу. Концентрація в єдиному документі норм, що регулюють відносини в міграційній сфері, ще більш спростить роботу з отримання учасниками міграційного процесу: повноважними державними органами, громадянами України, іноземними громадянами та особами без громадянства – інформації про права та обов'язки, про відповідальність і т. д.

Імовірно даний документ буде складатися з двох частин – загальної і особливої й буде містити загальні положення та положення, що стосуються

порядку виїзду з України та в'їзду в Україну, порядку тимчасового перебування, проживання, роботи на території України, трудової міграції, правового положення іноземних громадян в Україні. При цьому в першій частині слід визначити основні поняття, а в особливій частині – перелік існуючих міграційних режимів, порядок отримання віз і особливості реєстрації іноземців в Україні.

Регулювання міграції має бути націлене на досягнення цілей державної міграційної політики. При цьому в якості пріоритетних напрямків необхідно виділити напрямки, які посприяють зберегти нашу робочу силу та заохотити іноземців для трудової діяльності в нашій країні, головні, на нашу думку, згруповані на рисунку 3.3.

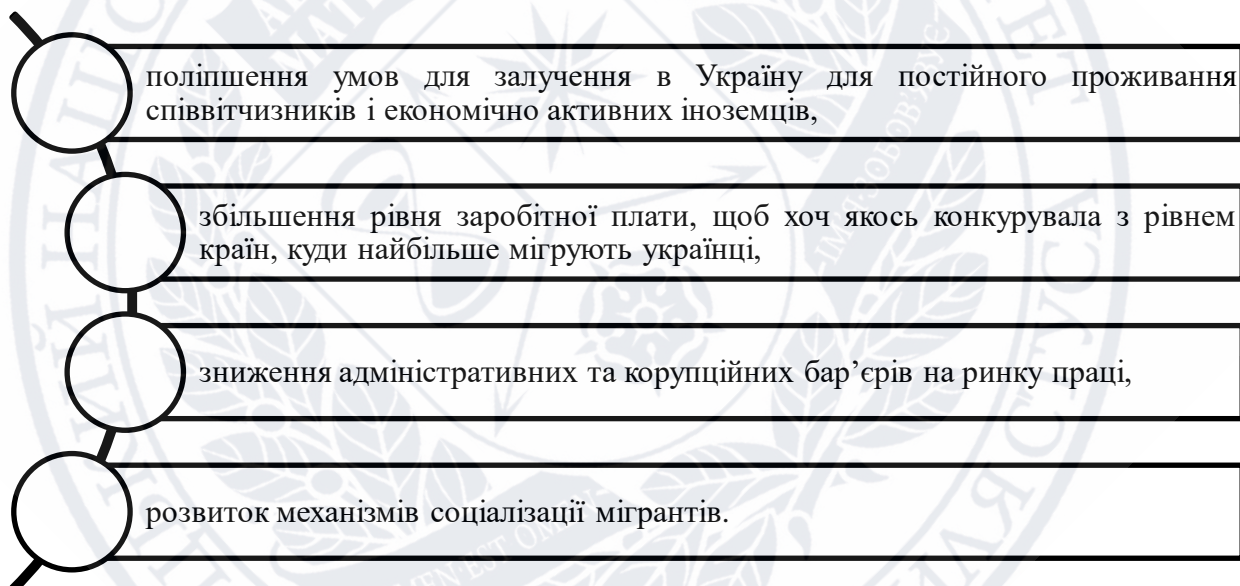

Рисунок 3.3 – Пріоритетні напрями регулювання міграційних процесів

Джерело: авторський підхід.

Невирішеним залишається питанням обліку трудових мігрантів, оскільки, на сьогодні ми не знаємо точної кількості трудових мігрантів за кордоном, а лише приблизне число, тому серед найнеобхідніших кроків щодо покращення міграційної політики в Україні має стати збільшення ефективності ведення статистичного обліку трудових мігрантів. Необхідним є розробка й впровадження системи регулярних вибірових обстежень населення зі

з'ясування кількісних і якісних характеристик трудової міграції, налагодження постійного інформаційного обміну з країнами-реципієнтами української робочої сили тощо. Для збору статистичних даних можна проводити різні опитування, наприклад:

- про практику трудових мігрантів,
- про наявність трудових мігрантів серед членів домогосподарств,
- про наміри на майбутнє щодо трудової міграції,
- про заохочення трудових мігрантів в країнах, куди мігрують або планують мігрувати й тому подібне.

У сучасних умовах збільшується роль держави в сфері міграційної політики, особливо органів виконавчої влади, здійснюється управління державною власністю, відбувається забезпечення громадської безпеки, забезпечуються права, свободи і законні інтереси людини та громадянина.

В українській дійсності назріли явні проблеми, які характеризуються невідповідністю між теоретичними положеннями і практикою реалізації ключових ідей міграційної політики. У зв'язку з цим виникає гостра потреба створення ефективної міграційної політики, спрямованої на розвиток економіки України. Перш за все, необхідно впровадити міграційну політику в стратегію розвитку української держави і привести у відповідність з концептуальними положеннями міграційної політики практичні процедури та інструменти її реалізації. Конкретні заходи можуть бути наступними (рис. 3.4).

По-перше, необхідно пов'язати міграційну політику з демографічною, яка повинна бути спрямована на стабілізацію і зростання чисельності населення України. Тому, і міграція повинна стати одним з компонентів збільшення чисельності українського населення. Для цього важливо чітко виділити цільові групи іммігрантів, які потрібні державі та регіонам, і зняти бюрократичні перешкоди на шляху надання посвідки на проживання і громадянства цих категорій іммігрантів. Перш за все, це:

- співвітчизники;
- трудові мігранти, які давно живуть і добре інтегровані в українське

суспільство;

- випускники українських вузів;
- дружини і чоловіки українських громадян та інші групи мігрантів.

Таким чином, ми можемо значно збільшити чисельність населення країни за рахунок легалізації тільки названих категорій мігрантів. Деякі люди живуть в Україні багато років, але не можуть придбати житло, отримати реєстрацію, легалізуватися, стати українськими громадянами.

Рисунок 3.4 – Структура міграційної політики

Джерело: авторський підхід.

По-друге, потрібно пов'язати міграційну політику з економічною стратегією розвитку України. Необхідно чітко оцінити потребу в іноземній робочій силі з урахуванням внутрішніх резервів, ввести трудову міграцію в регульоване русло, використовуючи канали організованого і цільового набору іноземних трудящих-мігрантів в країнах-донорах. Варто відзначити, що залучення іноземців стимулювало б розвиток економіки і допомогло б зробити соціально-економічний прорив. Якщо ж паралельно поліпшити інвестиційний клімат, збільшити оплату праці, то ще повернуться і багато тих, хто раніше виїхали, а саме українські кваліфіковані фахівці та вчені.

На нашу думку, повернення наших громадян додому є найважливішою проблемою й окрім існуючих програм, які стимулювали б повернення українців

із-за кордону, можливо б, потрібно покращити ділове середовище в країні, що дасть позитивний вплив й на збільшення інвестування в економіку країни. Також варто виокремити потребу в економічних реформах, впровадження яких буде спрямоване на економічний ріст держави, внаслідок чого, покращиться рівень життя населення й їхні очікування щодо майбутнього. Проте, щоб зробити такий крок, необхідним є удосконалення державних установ, антикорупційних програм, ринку праці та інфраструктури в країні. Слід зазначити, що ці удосконалення мають відповідати європейському рівні, оскільки найбільше населення мігрує в країни Європи, тому Україні варто використовувати позитивний досвід європейських держав щодо міграційної політики

По-третє, необхідно пов'язати міграційну політику з зовнішньою політикою України. Важливими елементами зовнішньої міграційної політики можна вважати програму стимулювання повернення співвітчизників, а також проекти поширення української мови і розвитку діалогу з діаспорою. На жаль, поки елементи даного механізму не завжди ефективні і потребують удосконалення. Можливо, слід використовувати вітчизняний і зарубіжний досвід просування української мови за кордоном, створювати опорні пункти для рекрутингу та підготовки трудових і навчальних мігрантів. Так, в якості пріоритетних для реалізації зовнішньої міграційної політики України могли б виступати країни Європейського Союзу. Всі вони є нашими традиційними міграційними партнерами, історично та геополітично орієнтованими на Україну.

Таким чином, слід зазначити, що в основі ефективного державного міграційного управління в Україні повинна бути особлива міграційна політика, яка сприяє зростанню конкурентоспроможності країни та переходу економічної системи на більш високий рівень функціонування. У зв'язку з цим потрібно вдосконалити національне законодавство з метою підвищення ефективності управління міграційними потоками, а також міжнародне співробітництво в сфері їх оптимізації є одним з напрямків в реалізації стратегії національної

безпеки. Необхідно довести до кінця розробку наявних на сьогоднішній день законодавчих ініціатив і сконцентруватися на змісті самих норм і усунення усіх помилок та не доопрацювань. Потрібно впровадити міграційну політику в стратегію розвитку української держави і привести у відповідність з концептуальними положеннями міграційної політики практичні процедури та інструменти її реалізації. Необхідно її пов'язати з демографічною, економічною та зовнішньою політиками. Використання зарубіжного досвіду також є хорошим варіантом для удосконалення міграційної політики України.

Висновки до розділу 3

Отже, за результатами проведеного дослідження варто зробити відповідні висновки:

Обґрунтовано механізм регулювання зовнішньої трудової міграції в Україні. Викладені підходи і результати спрямовані на вдосконалення теорії зовнішньої і внутрішньої міграції в сучасних умовах, розгляд основних передумов формування сучасної міграційної ситуації в Україні та інших країнах, виявлення чинників, що впливають на реалізацію ефективних рішень проблем, що виникли внаслідок міграційних процесів в Україні та інших країнах. Трудова міграція значно впливає на життя та трудову діяльність громадян країни, вона породжує значну кількість позитивних та негативних наслідків, які відчують на собі як люди, які мігрують, так і вся країна. Вивчення цих наслідків відіграє значну роль в механізмі регулювання зовнішньої міграції, так як вони є передумовою формування міграційної політики країни.

Виявлено найголовніші моменти в механізмі регулювання трудової міграції, це: вдосконалення освіти, інвестування в інфраструктуру, у нові технології, реформування системи оподаткування, а також удосконалення імміграційної політики. Механізм регулювання міграційних процесів дасть можливість подолати всі негативні наслідки зовнішньої трудової міграції, а

також дозволить створити умови для вирішення завдання щодо забезпечення національної безпеки, сприятиме сталому розвитку економіки країни, дотримання прав людини та підвищенню якості життя населення України.

Визначено рекомендації щодо удосконалення державної міграційної політики країни. Перед початком кодифікації законодавства необхідно довести до кінця розробку наявних на сьогодні законодавчих ініціатив і сконцентруватися на змісті самих норм і усунення усіх помилок та не доопрацювань. Кодекс повинен стати єдиним документом, що визначає правові норми, пов'язані із здійсненням в Україні державної політики в сфері міграції, врегулюванням міграційних процесів і відносин, що виникають у цій сфері, а також правовим становищем іноземних громадян і осіб без громадянства в Україні. Регулювання міграційних процесів має бути спрямоване на досягнення цілей державної міграційної політики. В якості пріоритетних напрямків виділено напрямки, які посприяють зберегти нашу робочу силу та заохотити іноземців для трудової діяльності в нашій країні.

Запропоновано вирішення питання обліку трудових мігрантів, яке є необхідним для нашої країни, оскільки точної кількості мігрантів невідомо, тому запропоновано розроблення й упровадження системи регулярних вибіркового обстежень населення зі з'ясування кількісних і якісних характеристик трудової міграції, налагодження постійного інформаційного обміну з країнами-реципієнтами української робочої сили тощо.

Оскільки, в Україні назріли явні проблеми, які характеризуються невідповідністю між теоретичними положеннями і практикою реалізації ключових ідей міграційної політики, то запропоновано впровадження міграційної політики в стратегію розвитку української держави і приведення у відповідність з концептуальними положеннями міграційної політики практичні процедури та інструменти її реалізації. Міграційну політику необхідно пов'язати з демографічною, економічною та зовнішньою політиками.

ВИСНОВКИ

Отже, за результатами проведеного дослідження варто зробити відповідні висновки:

Досліджено сутність, причини та види трудової міграції. Варто відзначити, що процеси міграції робочої сили є невід'ємною складовою розвитку глобалізації. Трудова міграція – складне багатоаспектне суспільно економічне явище, що передбачає мобільність працездатного населення відповідно до умов та потреб ринків праці, і активно реагує на зміни в суспільстві та вимагає ефективних дій з боку держави. Можна виділити три періоди в розвитку міграції: період меркантилізму, індустріальний період та період постіндустріальної міграції.

Визначено інструменти регулювання трудової міграції. Регулювання зовнішньої трудової міграції відбувається на національному та міждержавному рівнях, що спричинене існуючими реаліями світової економіки. Регулювання трудової міграції на національному рівні здійснюється за допомогою органів виконавчої влади, що створюють та втілюють державну політику зовнішньої трудової міграції. Зовнішня трудова міграція на міждержавному рівні регулюється на основі таких документів, як Конвенція Міжнародної організації праці «Про працівників-мігрантів», Міжнародна конвенція «Про захист прав усіх трудящих-мігрантів і членів їх сімей» та Конвенція Міжнародної організації праці «Про зловживання в галузі міграції та про забезпечення трудящим-мігрантам рівності можливостей і ставлення». А головною організацією, що регулює міграційні процеси та розробляє міжнародні трудові норми є Міжнародна організація праці (МОП). Варто зауважити, що приймаючі країни мають деякі перешкоди та умови, які можуть бути обмеженнями для в'їзду мігрантів. Щодо методів регулювання трудової міграції, то виділяють адміністративно-правові й економічні методи.

Обґрунтовано особливості моделей міграційної політики. З метою вивчення міграційної ситуації, питань регулювання міграційних процесів,

розробки надійних правових способів реалізації оптимальної української міграційної політики, має сенс дослідження досвіду зарубіжних держав в даному напрямку. На сьогодні, Європа представляє чотири моделі міграційної політики: імперську, етнічну, республіканську та мультикультурну. Також економічно розвинуті країни поділяють міграційну політику на 3 типи: країни, що сповідують політику «відкритих дверей, країни проміжної моделі міграції, а також країни, що реалізують переважно політику «гостьової міграції».

Проаналізовано сучасні тенденції зовнішньої трудової міграції населення України. Аналіз тенденцій міграційного руху в Україні свідчить про те, що починаючи з 2013 року у зв'язку з посиленням патріотизму через проведення військових дій на сході в країні відбулося скорочення обсягів вибуття економічно активного населення та зросла кількість випадків реєміграції. Однак, вже з 2016 року, безвізовий режим значно збільшив коротко- та середньострокову міграцію. Аналіз чисельності трудових мігрантів показав, що сьогодні їх кількість сягає майже 3 млн. осіб та майже 40% з них мігрують до Польщі за кращими умовами проживання, вищою заробітною платою, кращими умовами найму й тому подібне. Такі тенденції є негативними для соціально-економічного розвитку країни та несуть загрози зниження та втрати трудового потенціалу держави.

Вивчення економічних втрат внаслідок міграції показало, що наша країна втрачає найцінніший ресурс – висококваліфікованих працівників та молодь. 41,3% мігрантів становлять люди у віці 15-34 років, а також 16,4% мають повну вищу освіту. Оцінка трудової міграції у розрізі областей дозволяє сформулювати загальне бачення середовища мотивації трудової міграції та дозволяє побачити в яких регіонах несприятливі умови для працівників. Зробивши кластерний аналіз привабливості регіонів України, визначили, що найпривабливішими областями є: Дніпропетровська, Донецька, Київська, Львівська, Одеська, Харківська області, а найменш привабливіші – Закарпатська, Херсонська та Чернівецька області. Дана ситуація потребує розробки і дії ефективного механізму регулювання трудовою міграцією населення України, а також

потрібно звернути увагу на чинники її мотивації. У фундаменті створення пріоритетів даного механізму має бути єдине міркування на рахунок стану, причин і наслідків трудової міграції в розподілі позитивного і негативного напрямку – позитивного для розуміння які явища і процеси слід стимулювати та негативного для розуміння які явища і процеси слід послаблювати, нівелювати чи адаптуватись до них (якщо перші два кроки неможливі).

Виявлено перспективні оцінки міграційної ситуації в Україні, на які вплинули:

- Рівень мінімальної заробітної плати у світі. Оцінка показала, що Україна значно відстає від тих країн, куди мігрують наші співвітчизники.
- Безвізовий режим, який посприяв збільшенню чисельності українців в країнах Європи.
- Сфери працевлаштування. Українці працевлаштовані за кордоном на роботах, де не потрібно високої кваліфікації.
- COVID-19. Аналіз показав, що в країнах світу виникають проблеми працевлаштування у зв'язку з пандемією, проте Україна не є виключенням й тут також знизиться ВВП, зросте безробіття й тому подібне, тому українці будуть продовжувати мігрувати, тим паче ситуація в світі більш-менш стабілізувалася.

Тому виходячи з усього цього, можна прогнозувати, що трудова міграція не зменшить свою чисельність, якщо держава не введе якісь зміни в міграційну політику України.

Обґрунтовано механізм регулювання зовнішньої трудової міграції в Україні. Викладені підходи і результати спрямовані на вдосконалення теорії зовнішньої і внутрішньої міграції в сучасних умовах, розгляд основних передумов формування сучасної міграційної ситуації в Україні та інших країнах, виявлення чинників, що впливають на реалізацію ефективних рішень проблем, що виникли внаслідок міграційних процесів в Україні та інших країнах. Трудова міграція значно впливає на життя та трудову діяльність

громадян країни, вона породжує значну кількість позитивних та негативних наслідків, які відчують на собі як люди, які мігрують, так і вся країна. Вивчення цих наслідків відіграє значну роль в механізмі регулювання зовнішньої міграції, так як вони є передумовою формування міграційної політики країни.

Визначено основну мету в галузі трудової міграції – це створення працюючої моделі залучення іноземної робочої сили, яка витікала б з реальних потреб вітчизняного ринку праці, не ущемляючи прав українських працівників, і при цьому гарантувала права трудових мігрантів. При цьому політика по залученню трудових мігрантів повинна бути додатковим, а не основним інструментом виправлення ситуації на ринку праці, оскільки працевлаштування «своїх» є важливішим кроком.

Виявлено найголовніші моменти в механізмі регулювання трудової міграції, це: вдосконалення освіти, інвестування в інфраструктуру, у нові технології, реформування системи оподаткування, а також удосконалення імміграційної політики. Механізм регулювання міграційних процесів дасть можливість подолати всі негативні наслідки зовнішньої трудової міграції, а також дозволить створити умови для вирішення завдання щодо забезпечення національної безпеки, сприятиме сталому розвитку економіки країни, дотримання прав людини та підвищенню якості життя населення України.

Наведено рекомендації щодо удосконалення державної міграційної політики країни. Перед початком кодифікації законодавства необхідно довести до кінця розробку наявних на сьогодні законодавчих ініціатив і сконцентруватися на змісті самих норм і усунення усіх помилок та не доопрацювань. Кодекс повинен стати єдиним документом, що визначає правові норми, пов'язані із здійсненням в Україні державної політики в сфері міграції, врегулюванням міграційних процесів і відносин, що виникають у цій сфері, а також правовим становищем іноземних громадян і осіб без громадянства в Україні. Регулювання міграційних процесів має бути спрямоване на досягнення цілей державної міграційної політики. В якості пріоритетних напрямків

виділено напрямки, які посприяють зберегти нашу робочу силу та заохотити іноземців для трудової діяльності в нашій країні.

Запропоновано вирішення питання обліку трудових мігрантів, яке є необхідним для нашої країни, оскільки точної кількості мігрантів невідомо, тому запропоновано розроблення й упровадження системи регулярних вибіркового обстежень населення зі з'ясування кількісних і якісних характеристик трудової міграції, налагодження постійного інформаційного обміну з країнами-реципієнтами української робочої сили тощо.

Оскільки, в Україні назріли явні проблеми, які характеризуються невідповідністю між теоретичними положеннями і практикою реалізації ключових ідей міграційної політики, то запропоновано впровадження міграційної політики в стратегію розвитку української держави і приведення у відповідність з концептуальними положеннями міграційної політики практичні процедури та інструменти її реалізації. Міграційну політику необхідно пов'язати з демографічною, економічною та зовнішньою політиками.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Черняк А. М. Умови, що сприяють збільшенню обсягів нелегальної міграції на каналі міжнародного студентського обміну. *Вісник Дніпропетровського держ. ун-ту внутр. справ України*. 2010. № 1. С. 256–263.
2. Велика українська енциклопедія. Словник / кер. авт. колективу д-р іст. наук проф. Киридон А.М.. К.: Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво». 2015. 1408 с.
3. Римаренко Ю.І. Міжнародне міграційне право: підручник: ун-т. курс / Ю.І. Римаренко; Київ. нац. ун-т внутр. справ ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького ; Ін-т законодавства Верховної Ради України ; Ун-т сучас. знань ; Маріупол. держ. гуманіт. ун-т. Київ.: КНТ. 2007. 640 с. (Сер. «Міграційні процеси у сучасному світі»).
4. Смалійчук А.В. Інтелектуальна міграція в контексті трансформації ринку праці України: підходи до регулювання. *Соціально-трудова відносини: теорія та практика*. 2015. № 1. С. 259-265. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stvttp_2015_1_31.
5. Регіональна міграційна політика та механізми її реалізації / НАН України, інститут регіональних досліджень; Наук. Ред. У.Я. Садова. Львів. 2011. 528 с.
6. Малиновська О. А. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії: монографія. К.: НІСД, 2018. 472 с.
7. Бублій М. П. Методологічні засади формування міграційної політики в Україні. *Актуальні проблеми державного управління*. 2009. № 2. С. 131–139.
8. Романюк М.Д. Міграції населення України за умов перехідної економіки: Методологія і практика регулювання. Львів: Світ. 1999. 292 с.
9. Марковська Г.В. Інституційні механізми регулювання міжнародної трудової міграції в країнах-членах ЄС: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.00.02; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Л. 2012. 20 с.

10. Кравченко В.Г. Визначення поняття трудової міграції. *Альманах права*. 2012. Вип. 3. С. 375-379.
11. Похлебаєва А. Поняття міграції та її класифікація. *Світова економіка і міжнародні відносини*. 2015. № 3. С. 4–10.
12. Массі Д. С. Закономірності та процеси міжнародної міграції у XXI столітті. Пенсильванський університет, 2003. 42 с.
13. Міграційна статистика в Україні та шляхи її удосконалення. Аналітична записка. Соціальна політика. Аналітичні матеріали. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <http://www.niss.gov.ua/catalogue/12/0/2/>.
14. Білоцерківець В.В., Завгородня О.О., Лебедєва В.К. Міжнародна економіка. 2012.
15. Міжнародна трудова міграція: методологічний та організаційний аспекти: монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2013. 619 с.
16. Рекомендації ООН по статистиці міжнародної міграції, 1998.
17. Міжнародна термінологія у сфері міграції: українсько-англійський тлумачний словник. К.: БЛАНК-ПРЕС, 2015. 100 с.
18. Кваша О.С. Зовнішні міграційні процеси трудових ресурсів: фактори, стан та наслідки для України. *Економіка і суспільство*. 2017. Випуск 10. С. 535-540.
19. Смирнов Б.Н. Введення в курс світової економіки: економічна географія зарубіжних країн. М: КНОРУС, 2008. С. 256–257.
20. Законодавство України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.
21. Скоробогатова Н. Є. Регулювання міжнародної міграції трудових ресурсів в умовах глобалізації. *Сучасні проблеми економіки і підприємництва*. 2017. Вип. 20. С. 31-39.
22. Міграційна політика держави URL: https://spravochnick.ru/sociologiya/migraciya_naseleniya_i_ee_vidy/migracionnaya_politika_gosudarstva/.
23. Міжнародні економічні відносини: підручник / За редакцією А. П. Голікова, О. А. Довгаль. Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2014. 602 с.

24. Механізми політичного регулювання міграційних процесів у сучасній Україні. *Панорама політологічних студій*. 2014. Вип. 12. С. 130-137. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pps_2014_12_21.
25. Бідак В.Я., Цапок С.О. Соціальна діагностика територіальних міграційних систем. *Регіональна економіка*. 2013. № 1(67). С. 114-122.
26. Герчанівська С. В., Петренко Н. І., Качмар О. В. Сутність і характеристика основних понять ринку праці в соціально-економічній системі. *Агросвіт*. 2021. № 7-8. С. 53–59.
27. Цибульов П.М. Управління інтелектуальною власністю: монографія. К.: «К.І.С.», 2005. 448 с.
28. Тиндик Н. П. Світовий міграційний процес: теорія, практика, державне регулювання: монографія. Київ, 2006. 531 с.
29. Судоплатов П.А. Миграционные процессы и миграционная политика в странах Европейского Союза. М. 2006. С. 9-11
30. Колосницяна М. Г., Суворова И. К. Международная трудовая миграция: теоретические основы и политика регулирования. *Экономический журнал ВШЭ*. 2005. №4. С.543-565.
31. Скільки українців працює за кордоном? URL: http://www.ier.com.ua/ua/publications/comments/archive_2013?pid=4343.
32. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: www.ukrstat.gov.ua.
33. Комірна В. В., Чуприна О. О. Концептуальні основи міграційної політики. *Економічний простір*. 2013. № 74. С. 102–111.
34. Трудова міграція: скільки українців працювали за кордоном в 2019-2021 роках. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/03/18/infografika/suspilstvo/trudova-mihracziya-skilky-ukrayincziv-pracyuvaly-kordonom-2019-2021-rokax>.
35. Показники діяльності ДМС за 2020 р. Державна міграційна служба України: офіційний сайт. 2020. URL: https://dmsu.gov.ua/assets/files/statistic/year/2020_12.pdf.

36. Дослідження з питань міграції та торгівлі людьми: Україна, Молдова, Білорусь та Грузія, 2019. URL: <http://www.iom.org.ua/>.
37. Кабай В. О. Аналіз тенденцій міграційного руху в Україні, оцінка його наслідків та загроз. *Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки*. 2018. Вип. 1. С. 97-106. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkntu_e_2018_1_12.
38. Офіційний сайт Національного банку України. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/PS_oversayt_per_kosht_graf_2020.pdf?v=4.
39. Кожен десятий VS кожен третій: який реальний рівень безробіття в Україні (2018). URL: <https://1kr.ua/news-41387.html>.
40. Гуменюк Ю. П. Міжнародна трудова міграція: методологічний та організаційний аспекти : монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2013. 619 с.
41. Левова частка українських заробітчан і надалі залишається за кордоном. URL: <https://www.dw.com/uk/chy-povernutsia-zarobitchany-z-yes-v-ukrainu-cherez-koronavirus/a-52996263>.
42. База даних Євростат. Офіційний сайт Євростат. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/>.
43. Мінімальна зарплата в світі. URL: https://www.picodi.com/ua/mozhna-deshevshe/minimalnaya-zarplata-v-mire?fbclid=IwAR3FcwfvNuV8Wh_zmlvH-1ct7Gs7WkuhwE-wA_fjgRXIH9fyzitdy-BNPQk.
44. Єлейко І. В., Українець Л. А. Тенденції сучасної трудової міграції українського населення в Польщу. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2020. Вип. 3(77)-1. С. 14–20.
45. Соціопитування: українські трудові мігранти планують в 2021 році більш активно інтегруватися в Польщі. Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2021/03/20/672146/>.

46. Кількість мігрантів у світі перевищила 270 мільйонів. Укрінформ. 2019. URL: <http://www.ukrinform.ua/rubric-world/2782330-kilkist-migrantiv-u-svitiperevisila-270-miljoniv.html>.

47. Банахевич Ю.В. У Польщі думають, як повернути трудових мігрантів з України. Укрінформ. 2020. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3010104-u-polsi-dumaut-ak-povernuti-trudovihmigrantiv-z-ukraini.html>.

48. МОП: Очікується невизначене та нерівномірне відновлення після безпрецедентної кризи на ринку праці. URL: https://www.ilo.org/global/about-the-ilo/newsroom/news/WCMS_766949/lang--en/index.htm.

49. Комплексний демографічний прогноз України на період до 2050 р. (колектив авторів)/ за ред. чл.-кор. НАНУ, д.е.н., проф. Е.М. Лібанової. К.: Український центр соціальних реформ, 2006. 138 с.

50. Шапоренко О. І. Державна міграційна політика: шляхи регулювання та принципи. *Право та державне управління*. 2019. № 2 (35). Т. 2. С. 252–257.

ДОДАТОК А

Міграційний рух населення за типом місцевості у 2002-2020 роках

Міграційний рух населення за типом місцевості у 2002-2020 роках						
Population migration by type of area in 2002-2020						
(осіб/persons)						
	Усі потоки/ All flows of migration			У т. ч. міждержавна міграція/ Including inter-state migration		
	кількість прибулих/ total immigrants	кількість вибулих/ total emigrants	міграційний приріст (скорочення)/ migration increase (decrease)	кількість прибулих/ total immigrants	кількість вибулих/ total emigrants	міграційний приріст (скорочення)/ migration increase (decrease)
<i>Міська та сільська місцевість/ Urban and rural areas</i>						
2002	760 005	793 796	-33 791	42 473	76 264	-33 791
2003	762 033	786 243	-24 210	39 489	63 699	-24 210
2004	789 379	796 994	-7 615	38 567	46 182	-7 615
2005	763 222	758 639	4 583	39 580	34 997	4 583
2006	765 882	751 637	14 245	44 227	29 982	14 245
2007	758 292	741 454	16 838	46 507	29 669	16 838
2008	710 790	695 869	14 921	37 323	22 402	14 921
2009	642 819	629 372	13 447	32 917	19 470	13 447
2010	683 449	667 316	16 133	30 810	14 677	16 133
2011	669 397	652 301	17 096	31 684	14 588	17 096
2012	726 226	664 382	61 844	76 361	14 517	61 844
2013	675 942	644 029	31 913	54 100	22 187	31 913
2014	542 506	519 914	22 592	42 698	21 599	21 099
2015	533 278	519 045	14 233	30 659	21 409	9 250
2016	256 808	246 188	10 620	14 311	6 465	7 846
2017	442 287	430 290	11 997	28 360	20 234	8 126
2018	629 276	610 687	18 589	39 307	24 252	15 055
2019	576 032	554 520	21 512	45 011	26 789	18 222
2020	435 280	425 964	9 316	26 361	19 121	7 240
<i>Міська місцевість/ Urban areas</i>						
2002	530 601	539 715	-9 114	32 715	62 635	-29 920
2003	541 887	534 085	7 802	31 087	51 586	-20 499
2004	575 095	537 960	37 135	30 344	37 152	-6 808
2005	556 363	500 669	55 694	30 484	27 621	2 863
2006	547 922	499 471	48 451	35 299	23 402	11 897
2007	541 330	497 752	43 578	37 361	23 167	14 194
2008	508 610	467 861	40 749	28 960	17 900	11 060
2009	455 322	425 390	29 932	24 740	15 635	9 105
2010	479 417	458 035	21 382	23 173	11 938	11 235
2011	468 723	447 407	21 316	23 885	12 194	11 691

2012	526 695	461 223	65 472	67 948	12 350	55 598
2013	491 234	451 230	40 004	46 342	19 873	26 469
2014	387 349	367 756	19 593	36 205	19 229	16 976
2015	360 429	358 135	2 294	25 575	18 681	6 894
2016	162 740	170 780	-8 040	11 926	5 204	6 722
2017	306 759	302 678	4 081	24 592	18 167	6 425
2018	430 920	401 589	29 331	34 404	20 643	13 761
2019	410 030	367 357	42 673	39 846	22 490	17 356
2020	307 221	286 482	20 739	22 923	17 628	5 295
<i>Сільська місцевість/ Rural areas</i>						
2002	229 404	254 081	-24 677	9 758	13 629	-3 871
2003	220 146	252 158	-32 012	8 402	12 113	-3 711
2004	214 284	259 034	-44 750	8 223	9 030	-807
2005	206 859	257 970	-51 111	9 096	7 376	1 720
2006	217 960	252 166	-34 206	8 928	6 580	2 348
2007	216 962	243 702	-26 740	9 146	6 502	2 644
2008	202 180	228 008	-25 828	8 363	4 502	3 861
2009	187 497	203 982	-16 485	8 177	3 835	4 342
2010	204 032	209 281	-5 249	7 637	2 739	4 898
2011	200 674	204 894	-4 220	7 799	2 394	5 405
2012	199 531	203 159	-3 628	8 413	2 167	6 246
2013	184 708	192 799	-8 091	7 758	2 314	5 444
2014	155 157	152 158	2 999	6 493	2 370	4 123
2015	172 849	160 910	11 939	5 084	2 728	2 356
2016	94 068	75 408	18 660	2 385	1 261	1 124
2017	135 528	127 612	7 916	3 768	2 067	1 701
2018	198 356	209 098	-10 742	4 903	3 609	1 294
2019	166 002	187 163	-21 161	5 165	4 299	866
2020	128 059	139 482	-11 423	3 438	1 493	1 945

Джерело: [32].

ДОДАТОК Б

Міграційний рух населення за типом місцевості по регіонах у 2019 році
(осіб)

	Усі потоки			У т. ч. міждержавна міграція		
	кількість прибулих	кількість вибулих	міграційний приріст, скорочення (-)	кількість прибулих	кількість вибулих	міграційний приріст, скорочення (-)
Міська та сільська місцевість						
Україна	576 032	554 520	21 512	45 011	26 789	18 222
Вінницька область	21 049	23 773	-2 724	689	283	406
Волинська область	14 641	15 638	-997	266	655	-389
Дніпропетровська область	34 983	36 409	-1 426	2 001	972	1 029
Донецька область	17 304	24 984	-7 680	726	567	159
Житомирська область	20 231	21 898	-1 667	568	316	252
Закарпатська область	7 247	7 747	-500	676	923	-247
Запорізька область	16 761	18 916	-2 155	1 000	495	505
Івано-Франківська область	16 578	16 310	268	895	952	-57
Київська область	59 518	32 175	27 343	2 525	867	1 658
Кіровоградська область	13 364	16 709	-3 345	488	396	92
Луганська область	7 131	12 071	-4 940	386	417	-31
Львівська область	35 083	33 984	1 099	1 431	1 483	-52
Миколаївська область	12 534	14 647	-2 113	800	352	448
Одеська область	38 529	29 454	9 075	6 289	942	5 347
Полтавська область	25 659	25 248	411	1 937	1 083	854
Рівненська область	18 563	21 037	-2 474	341	1 320	-979
Сумська область	16 979	19 229	-2 250	1 056	489	567
Тернопільська область	16 232	16 558	-326	1 446	743	703
Харківська область	48 296	42 860	5 436	8 723	5 670	3 053
Херсонська область	11 736	13 810	-2 074	145	207	-62
Хмельницька область	22 232	22 775	-543	708	372	336
Черкаська область	18 204	20 336	-2 132	446	416	30
Чернівецька область	9 627	9 580	47	1 091	841	250
Чернігівська область	13 211	15 207	-1 996	150	147	3
м.Київ	60 340	43 165	17 175	10 228	5 881	4 347
Міська місцевість						
Україна	410 030	367 357	42 673	39 846	22 490	17 356
Вінницька область	13 421	12 598	823	605	195	410
Волинська область	8 295	8 612	-317	155	373	-218
Дніпропетровська область	29 208	27 886	1 322	1 947	916	1 031
Донецька область	14 596	20 871	-6 275	685	512	173
Житомирська область	12 433	12 742	-309	341	248	93
Закарпатська область	4 824	3 984	840	591	494	97
Запорізька область	12 265	13 261	-996	946	395	551
Івано-Франківська область	10 002	8 924	1 078	760	757	3
Київська область	32 721	18 486	14 235	1 159	490	669
Кіровоградська область	9 090	9 770	-680	423	324	99
Луганська область	5 604	9 516	-3 912	363	402	-39
Львівська область	23 900	22 318	1 582	1 201	1 164	37
Миколаївська область	8 884	8 853	31	687	298	389
Одеська область	28 482	18 921	9 561	5 892	563	5 329
Полтавська область	15 911	14 824	1 087	1 582	949	633
Рівненська область	11 100	11 927	-827	221	687	-466
Сумська область	11 983	12 261	-278	1 007	442	565
Тернопільська область	9 974	8 583	1 391	1 189	526	663

Харківська область	40 178	33 341	6 837	8 241	5 531	2 710
Херсонська область	7 867	8 163	-296	60	165	-105
Хмельницька область	13 736	12 794	942	449	251	198
Черкаська область	10 883	11 137	-254	304	265	39
Чернівецька область	6 017	5 189	828	760	558	202
Чернігівська область	8 316	9 231	-915	50	104	-54
м.Київ	60 340	43 165	17 175	10 228	5 881	4 347
Сільська місцевість						
Україна	166 002	187 163	-21 161	5 165	4 299	866
Вінницька область	7 628	11 175	-3 547	84	88	-4
Волинська область	6 346	7 026	-680	111	282	-171
Дніпропетровська область	5 775	8 523	-2 748	54	56	-2
Донецька область	2 708	4 113	-1 405	41	55	-14
Житомирська область	7 798	9 156	-1 358	227	68	159
Закарпатська область	2 423	3 763	-1 340	85	429	-344
Запорізька область	4 496	5 655	-1 159	54	100	-46
Івано-Франківська область	6 576	7 386	-810	135	195	-60
Київська область	26 797	13 689	13 108	1 366	377	989
Кіровоградська область	4 274	6 939	-2 665	65	72	-7
Луганська область	1 527	2 555	-1 028	23	15	8
Львівська область	11 183	11 666	-483	230	319	-89
Миколаївська область	3 650	5 794	-2 144	113	54	59
Одеська область	10 047	10 533	-486	397	379	18
Полтавська область	9 748	10 424	-676	355	134	221
Рівненська область	7 463	9 110	-1 647	120	633	-513
Сумська область	4 996	6 968	-1 972	49	47	2
Тернопільська область	6 258	7 975	-1 717	257	217	40
Харківська область	8 118	9 519	-1 401	482	139	343
Херсонська область	3 869	5 647	-1 778	85	42	43
Хмельницька область	8 496	9 981	-1 485	259	121	138
Черкаська область	7 321	9 199	-1 878	142	151	-9
Чернівецька область	3 610	4 391	-781	331	283	48
Чернігівська область	4 895	5 976	-1 081	100	43	57
м.Київ	x	x	x	x	x	x

Джерело: [32].

ДОДАТОК В

Міграційний рух населення за типом місцевості по регіонах у 2020 році
(осіб)

	Усі потоки/ All flows of migration			У т. ч. міждержавна міграція/ Including inter-state migration			
	кількість прибулих/ total immigrants	кількість вибулих/ total emigrants	міграційний приріст (скорочення)/ migration increase (decrease)	кількість прибулих/ total immigrants	кількість вибулих/ total emigrants	міграційний приріст (скорочення)/ migration increase (decrease)	
Міська та сільська місцевість/ Urban and rural areas							
Україна	435 280	425 964	9 316	26 361	19 121	7 240	Ukraine
Вінницька область	14 014	16 414	-2 400	132	121	11	Vinnitsya
Волинська область	10 710	10 838	-128	122	145	-23	Volyn
Дніпропетровська область	27 448	28 080	-632	1 530	494	1 036	Dnipropetrovsk
Донецька область	14 293	19 726	-5 433	432	448	-16	Donetsk
Житомирська область	16 125	16 781	-656	271	141	130	Zhytomyr
Закарпатська область	5 468	5 877	-409	365	397	-32	Zakarpattia
Запорізька область	13 016	15 037	-2 021	392	464	-72	Zaporizhya
Івано-Франківська область	12 587	12 191	396	310	444	-134	Ivano-Frankivsk
Київська область	49 252	24 490	24 762	1 933	395	1 538	Kyiv
Кіровоградська область	10 061	12 466	-2 405	133	109	24	Kirovohrad
Луганська область	5 605	9 096	-3 491	248	260	-12	Luhansk
Львівська область	25 913	25 049	864	769	670	99	Lviv
Миколаївська область	9 481	10 817	-1 336	412	187	225	Mykolayiv
Одеська область	28 402	23 271	5 131	2 011	330	1 681	Odesa
Полтавська область	19 038	18 515	523	1 201	535	666	Poltava
Рівненська область	14 462	15 579	-1 117	202	279	-77	Rivne
Сумська область	12 883	14 709	-1 826	458	471	-13	Sumy
Тернопільська область	10 850	11 000	-150	755	228	527	Ternopil
Харківська область	38 711	35 868	2 843	5 705	5 002	703	Kharkiv
Херсонська область	8 535	10 334	-1 799	160	120	40	Kherson
Хмельницька область	16 222	16 008	214	469	141	328	Khmelnyskiy
Черкаська область	14 884	15 217	-333	301	276	25	Cherkasy
Чернівецька область	6 199	6 722	-523	524	344	180	Chernivtsi
Чернігівська область	10 336	11 335	-999	69	104	-35	Chernihiv

м.Київ	40 785	40 544	241	7 457	7 016	441	City of Kyiv
Міська місцевість/ Urban areas							
Україна	307 221	286 482	20 739	22 923	17 628	5 295	Ukraine
Вінницька область	9 642	8 536	1 106	89	95	-6	Vinnitsya
Волинська область	5 941	5 886	55	73	90	-17	Volyn
Дніпропетровська область	22 686	21 288	1 398	1 472	477	995	Dnipropetrovsk
Донецька область	12 308	16 303	-3 995	408	417	-9	Donetsk
Житомирська область	10 251	9 574	677	184	107	77	Zhytomyr
Закарпатська область	3 761	3 061	700	285	249	36	Zakarpattia
Запорізька область	9 518	10 444	-926	362	425	-63	Zaporizhya
Івано-Франківська область	7 540	6 477	1 063	216	366	-150	Ivano-Frankivsk
Київська область	26 465	13 988	12 477	989	174	815	Kyiv
Кіровоградська область	6 699	7 126	-427	108	87	21	Kirovohrad
Луганська область	4 356	7 135	-2 779	220	240	-20	Luhansk
Львівська область	17 684	16 905	779	659	604	55	Lviv
Миколаївська область	6 818	6 512	306	333	164	169	Mykolayiv
Одеська область	20 031	15 269	4 762	1 779	195	1 584	Odesa
Полтавська область	11 340	10 948	392	792	475	317	Poltava
Рівненська область	8 260	8 916	-656	101	128	-27	Rivne
Сумська область	9 100	9 586	-486	423	451	-28	Sumy
Тернопільська область	6 580	5 667	913	613	172	441	Ternopil
Харківська область	32 341	28 065	4 276	5 454	4 920	534	Kharkiv
Херсонська область	5 894	6 303	-409	95	80	15	Kherson
Хмельницька область	9 895	9 083	812	322	107	215	Khmelnyskiy
Черкаська область	9 195	8 229	966	234	217	17	Cherkasy
Чернівецька область	3 437	3 845	-408	220	283	-63	Chernivtsi
Чернігівська область	6 694	6 792	-98	35	89	-54	Chernihiv
м.Київ	40 785	40 544	241	7 457	7 016	441	City of Kyiv
Сільська місцевість/ Rural areas							
Україна	128 059	139 482	-11 423	3 438	1 493	1 945	Ukraine
Вінницька область	4 372	7 878	-3 506	43	26	17	Vinnitsya
Волинська область	4 769	4 952	-183	49	55	-6	Volyn
Дніпропетровська область	4 762	6 792	-2 030	58	17	41	Dnipropetrovsk
Донецька область	1 985	3 423	-1 438	24	31	-7	Donetsk
Житомирська область	5 874	7 207	-1 333	87	34	53	Zhytomyr
Закарпатська область	1 707	2 816	-1 109	80	148	-68	Zakarpattia

Запорізька область	3 498	4 593	-1 095	30	39	-9	Zaporizhya
Івано-Франківська область	5 047	5 714	-667	94	78	16	Ivano-Frankivsk
Київська область	22 787	10 502	12 285	944	221	723	Kyiv
Кіровоградська область	3 362	5 340	-1 978	25	22	3	Kirovohrad
Луганська область	1 249	1 961	-712	28	20	8	Luhansk
Львівська область	8 229	8 144	85	110	66	44	Lviv
Миколаївська область	2 663	4 305	-1 642	79	23	56	Mykolayiv
Одеська область	8 371	8 002	369	232	135	97	Odesa
Полтавська область	7 698	7 567	131	409	60	349	Poltava
Рівненська область	6 202	6 663	-461	101	151	-50	Rivne
Сумська область	3 783	5 123	-1 340	35	20	15	Sumy
Тернопільська область	4 270	5 333	-1 063	142	56	86	Ternopil
Харківська область	6 370	7 803	-1 433	251	82	169	Kharkiv
Херсонська область	2 641	4 031	-1 390	65	40	25	Kherson
Хмельницька область	6 327	6 925	-598	147	34	113	Khmelnyskiy
Черкаська область	5 689	6 988	-1 299	67	59	8	Cherkasy
Чернівецька область	2 762	2 877	-115	304	61	243	Chernivtsi
Чернігівська область	3 642	4 543	-901	34	15	19	Chernihiv
м.Київ	x	x	x	x	x	x	City of Kyiv

Джерело: [32].

ДОДАТОК Г

Соціально-демографічні показники впливу на міграційні процеси в Україні

	Чисельність населення, осіб	Кількість прибулих, осіб	Кількість вибулих, осіб	Робоча сила у віці 15 років і старше, тис. осіб	Рівень зайнятості населення у віці 15 років і старше, у %	Рівень безробіття населення у віці 15 років і старше, у %	Середня заробітна плата на 1 штатного працівника, грн	Середня заборгованість по виплаті заробітної плати, млн.грн	Валовий регіональний продукт, млн.грн	Середній розмір призначеної пенсійної виплати, грн
Вінницька	1545416,00	14014,00	16414,00	712,10	48,90	10,60	10300,64	15,80	129162,00	2596,33
Волинська	1031421,00	10710,00	10838,00	417,00	44,20	12,40	9268,36	42,50	75660,00	2604,23
Дніпропетровська	3176648,00	27448,00	28080,00	1502,40	51,20	8,60	11686,03	403,10	390585,00	3485,38
Донецька	4131808,00	14293,00	19726,00	842,70	42,40	14,80	12652,68	727,20	205046,00	4003,06
Житомирська	1208212,00	16125,00	16781,00	551,80	48,70	10,90	9571,49	14,50	85294,00	2701,12
Закарпатська	1253791,00	5468,00	5877,00	552,00	49,20	10,60	10186,19	4,80	61335,00	2463,11
Запорізька	1687401,00	13016,00	15037,00	796,90	49,50	10,60	11565,07	123,00	155235,00	3254,03
Івано-Франківська	1368097,00	12587,00	12191,00	607,00	49,10	8,30	9984,73	28,20	86702,00	2645,20
Київська	1781044,00	49252,00	24490,00	813,20	51,60	6,90	11886,92	157,20	218737,00	3142,60
Кіровоградська	933109,00	10061,00	12466,00	415,30	46,00	12,70	9611,26	16,10	73093,00	2729,57
Луганська	2135913,00	5605,00	9096,00	342,70	49,10	15,30	10188,33	161,30	40300,00	3712,03
Львівська	2512084,00	25913,00	25049,00	1126,80	50,00	7,50	10306,77	115,60	214453,00	2808,27
Миколаївська	1119862,00	9481,00	10817,00	537,60	50,80	10,70	11425,71	49,60	92459,00	2872,28
Одеська	2377230,00	28402,00	23271,00	1070,50	50,60	7,10	10341,38	73,60	197209,00	2938,58
Полтавська	1386978,00	19038,00	18515,00	644,00	48,00	12,00	10823,49	74,10	187381,00	3016,31
Рівненська	1152961,00	14462,00	15579,00	518,60	51,40	9,30	10259,95	10,40	67379,00	2584,98
Сумська	1068247,00	12883,00	14709,00	508,30	49,80	9,40	9789,32	353,10	75855,00	2781,42
Тернопільська	1038695,00	10850,00	11000,00	451,60	45,80	11,50	9384,48	33,40	57152,00	2384,03
Харківська	2658461,00	38711,00	35868,00	1289,60	53,10	6,20	9975,04	478,30	247667,00	3131,07
Херсонська	1027913,00	8535,00	10334,00	490,70	50,50	11,30	9359,44	35,20	61955,00	2645,69
Хмельницька	1254702,00	16222,00	16008,00	566,50	48,50	9,80	9878,15	10,70	83034,00	2603,26
Черкаська	1192137,00	14884,00	15217,00	557,80	49,30	9,50	9801,88	53,90	103514,00	2749,88
Чернівецька	901632,00	6199,00	6722,00	423,10	52,00	8,70	9155,91	3,70	41661,00	2457,90
Чернігівська	991294,00	10336,00	11335,00	468,30	48,60	11,80	9336,00	16,30	78001,00	2764,28

Джерело: [32]